

ՎԻՒՔԵԱԼԱՅԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ *)

Վ Է Պ

Բ Է Փ Ո Ր Մ Ա Տ Ո Ր Ը

Դ.

«Պատրանքներով երեք օր է հալւում եմ ու մաշւում:

«Այս նամակս, երեք օր է զրւած, պատրաստ է: Մի յոյն խոստացել էր տանել, պոստին յանձնել, բայց երեք օր է, զալիս գնում է, տանջւում է, հանգամանքները չեն նպաստում նպատակիս հասնելու: Այսօր արդէն պայմանաւորւել ենք և յուսով եմ, որ գիշերոյ դուրս տամ իմ բանալից այս նամակը:

«Ի դէպս պատմեմ ձեզ իմ վիճակը: Մալթիզները առաքատաւոր նաւով ինձ զբօսեցնում են, կարծում եմ Արշիպեպոսի վրայ, քանի որ Մարմարայից վաղուց է հեռացել ենք: Յերեկները ինձ իւրաւունք չեն տալիս նաւի խորքից դուրս գալու, իսկ գիշերները խաւարից բան հասկանալ չի լինիլ: Մեր նաւը մի ինչ որ փոքր կղզու առաջն է կանգնած, ուրի բնակիչները յոյն են լինելու, քանի որ ինձ ձեռք երկնցնողը և օդնել ցանկացողը այդ կղզիների է: Գուցէ կղզին էլ մերը լինի, բայց կղզու կառավարչին ո՞վ պիտի իմացնէ, որ իր խալիֆի թիկնապահին կալանաւորել և նաւի ներքին խցիկում են գլորել: Հացս, ջուրս և սնկողինս շատ անտանելի չէ, բայց քանի որ մտածում եմ, թէ ինչ խաղ են խաղում իմ գլխիս, արիւնս այնպէս է բորբոքւում, որ քիչ է մնում, բարձրանամ և ազատութեան համար եօթ-ութ հոգի հաստավիղ Մալթիզների հետ ըմբշամարտեմ, գլորեմ, կամ պատուով մեռնեմ ու սպառնեմ... Բայց կան հանգամանքներ, որ ինձ կաշկանդում են և այդ բոլորը քեզ յայտնի է, աղանիւ քոյրս... Ինձ պատւիրած են, որ եթէ ձգտեմ փախչել, կամ պահապաններին կեանքին զիպչեմ, իսկոյն զնդակաւար են անելու... Բայց և այնպէս երգւել է նաւապետը, որ կեանքիս չեն զիպչիլ և մինչև քսան օր ինձ կ'արձակեն: Այս յոյսով ապրում եմ, քոյրս, մխիթարւիլ և դու, բայց լաւ մտածելի աշխարհի խայտառակութեան մասին: Ես՝ Հասանս, որից դողում են ողջ Կ. Պոլսի աւագանին և կապիտալիստները, երեխայից թոյլ եմ ներկայումս դահիճների ճիրաններում: Իսկ դու, որ իսլամի խալիֆի սիրելի սուլթանէն ես, դու, որ ազատ հը-

րամաններ ես տալիս մարդիկ կախելու, մորթելու և ձկներին կերցնելու, կամ կախաղանից ազատելու, դու, որ օսմանեան երկրի վալիներին ու վիւքայիւսին ես հրամայում, պաշտօնագրով անում կամ շրնորհաբաշխութիւնների արժանացնում, մտածիր, համոզմունք կազմիր, որ այդ բախտդ էլ տաւանւող է, կարող ես մի օր այնպէս ընկնել, որ կարօտ մնաս դռնապանների դառանքի կամ բայաների օգնութեանը: Համբուրում եմ քեզ, անդին քոյրս և յոյս ունիմ, որ շարունակեմ պատմութիւնս մի յաջորդ նամակով: Այլահը այնքան բարի է, այնպէս ամենակարող, որ եթէ կամենայ, այս նամակս կը հասնի քու ձեռք: Հասանդ»:

Արդէն օրը շաբաթ էր, մի ժամից յետոյ դուրս էինք գալու Լիցէից: Միայն մտածում էի, թէ ինչպէս անեմ, որ գտնեմ Խօմէր բէգին և նրանից մի օր և է տեղեկութիւն ստանամ: Հասանի կինը մի այնպիսի մօլեռանդ իսլամուհի էր, որ երբէք չըպիտի դուրս գար ինձ հետ տեսնելու, իսկ ծառաները՝ հաւատացած էի, որ բոլորովին անտեղեկ էին եղելութիւններից: Նրանք համոզւած էին, որ սուլթանը ինչ ինչ յանձնարարութիւններով մի տեղ է ուղարկել, զաղտնապէս ճշգրիտ տեղեկութիւններ հաւաքելու և նրան զեկուցանելու:

Ժամանակին դուրս եկաւ և ուղղակի դիմեցի Հասան-բէգի տունը: Դրսի դռնից Զիւսն ձայնս լսելով, եկաւ համբուրեց հետս և ներս գնացինք: Խօմէր բէգն էլ տանն էր: Ձեռքիս նամակները նրանց աչքերից ուրախութեան արտասուքներ քամեցին: Ի՞նչ էինք կարող բացատրել կամ խօսել: Զիւսն թղթերը ծոցը դրեց, իսկոյն դուրս եկաւ և ձին նստելով սրբալացաւ, առանց կարգալու և առանց մնաք-բարիի: Միայն գնալիս նկատեցի, որ կրծքին թիկնադաշակիս ժապաւէսներ էին ճօճուում: Խօմէր բէգը հարցիս պատասխանելով ասաց.

—Սուլթանը Հասան բէգի պաշտօնը յանձնել է Զիւս բէգին, մինչև եղբօր վերադարձը: Բայց պալատից դուրս է վարելու գործերը, զաղտնաբար:

Երբ ես պարտականութիւնս կատարած ուզում էի վերադառնալ տուն, Խօմէր-բէգն ասաց.

—Կեցէք, սպասեցէք, Զիւսն գալու է, նա մինչև մի ժամ կըվերադառնայ: Նա ասում էր, թէ ձեզ հետ խօսակցելու պէտք ունէր և ինչ որ բան ունէր խնդրելու: Եթէ չըզայիք, նա պիտի ինքը ձեր ետևից գար:

Երբ ես տատանւում էի, նա կրկնեց շատ ընտանեկան տոնով.

—Երևի յոգնած ես, գնա՛ ներս, լացւի՛ր, մի

*) Ցեա Ցարազ 7.

մի օշարակ խմիր, զայժա եկել տամ: Այսօր քաղ-
ցրաւենիք շատ ունէինք, ասեմ քեզ թող հիւրա-
սիրեն: Ի՞նչ ես ուզում, ինչքն ես ախորժում...

Իսկ ես անմուռնջ զիտում էի այդ բերտ լեռ-
նականի զիմագծերի քնքոյշ արտայայտութիւնները:
Անպատճառ նա յանկանում էր մի կերպ սիրտս
շահել. իսկ ես տատանում էի դեռ. ևս: Մինչ այդ՝
քաջեց մտերմաբար թեւս և ինձ ներս հրեց Բաթորը
զիտող զահլիճը, զլուխը ետ դարձրած ինչ ինչ կար-
գադրութիւններ անելով:

Հատ չանցած՝ Զիւն եկաւ: Նրա սրտի հրճաւն-
քը արտայայտում էր զէմքի ուրախ և ժպտալի մի-
միկներով: Բերկրութիւնից նա թռչկոտում էր
և բաւեր չէր դառնում զգացումները բացատրելու:

— Այսօր իմ ամենաբարեբախտ, երջանկազոյն
օրս է, Արամ, ասաց նա չըկարողանալով զսպել կըր-
քերը: Ես զեղում եմ երանութեամբ, հօգով բերի-
րած եմ: Նէ արդէն իմս է, ես հասա՛յ փաղիշահի
ամենամեծ շնորհին, ինձ Պաթիմէին շնորհեց. նէ
իմս է...

— Շնորհաւորում եմ, սիրելիս, կատարեալ բախ-
տաւորութիւն եմ ցանկանում: Բայց ի՞նչ ես ինելա-
դարեւ, չափաւորի կըքերդ: զսպել քեզ և իստի, զա-
տմիր ինձ, եթէ կարելի է, այդ ինչպէս պատա-
հեց:

— Խօսեմ, ի՞նչ խօսեմ, մի մէկը պատմեմ, երբ
յաջողութիւնները շրջապատում են մարդու, նրանք
հեղեղի նման առատօրէն տոհմ են ամեն կողմից: Այս-
օր այս քանիներով յաջողութիւնն է, քանիներով
զէպքն է... Այս ի՞նչ բախտի խաղ է, այս ի՞նչ ճա-
կատագիր, միթէ մի օր բոլորը միասին պիտի յար-
ձակէին իմ սրտի վրայ...

— Էլի բախտ, էլի ճակատագիր, էլի նախա-
տահանութեան վճիռ... ասացի ծաղրելով ընկերոջս,
միթէ նորոգեցին...

— Եղբայր, ի՞նչ ուզում ես, ասա, բայց ես, որ
բնաղղմամբ, կամ ժառանգաբար հաւատալու տրա-
մադրած եմ, չեմ կարող դրա հակառակ ենթադրու-
թիւններին անալ: Մի օրուայ մէջ, իրար ետեւից,
ինչի՛ պիտի համանման գէպքերը ինձ թշուառութեան
անդունդից երջանկավայր հասցնէին... Այստեղ մի
գերբնական ձեռքի խաղն է կատարւում:

— գուշացիր, գառնուկս, ասաց Խօմէր բէգը,
քեզ լուրջ, սառնասիրտ սլահիր ամեն մի գէպքում:
Ինչպէս այսօր ցնծութիւնները քեզ զեղում են, (Ալ-
լահը ո՛չ անէ,) մի օր էլ կարող է պատահել, որ
փորձանքները քեզ խեղդեն: Տղամարդը՝ կըքերն

զսպելով՝ պիտի զիմաւորէ երկուսին էլ, առանց ընկ-
նելու. այս ասելով նա հեռացաւ:

— Ոչ ոք սառնասիրտութեամբ չէր կարող տա-
նել այս բոլորը: Առաւօտ պալատ եմ գնում. նկատե-
ցի, որ մի ծանօթ գէմք արագութեամբ անցնում
է, թախծալի մտատանջութեամբ: Իսկոյն կանգնեց-
րի և հարցրի. — Այդ ո՞ր ես, Ահմէդ աղա: Խեղճը
շշկւեց, երեւի կեանքում առաջին անգամն էր զա-
ւաճանութիւն գործելու: Նա դողդողալով ասաց. —
Ոչինչ, Բէշ-Օղլու պիտի դնամ: — Միթէ շատ կարե-
ւոր գործ ունիս որ բարեկամներդ անգամ չես բարե-
ւում, ասացի հետաքրքրելով նրա կակաղումներից:
— Ներեցէ՛ք, բէգ, ես, ես... — Ամօթ է, ամօթ, Իս-
լամին չի վայելիլ այդ ընթացքը, ասացի զէմքս
թթւեցնելով: Ների, ների ինձ, բէգ, ճշմարտը
եւ ոչինչ չըղիտեմ, ինձ միայն յանձնեցին, ո՞ր տա-
նեմ անգլիական բանկը՝ յանձնեմ միւսիւ կլարկին ու
տառը ոսկի ստանամ... Դու տուր ինձ, տուր քու
պետիդ գործակալին, ասացի լրջօրէն, ստացիր քսան
ոսկի և արժանացիր ամենախիղաղի պաշտօնի: — Հրա-
մեցէ՛ք, ասաց և ինձ ներկայացրեց սոյն ծրարը:
Բանամ տեսեմ, որ Միգհատի և Օտեանի խօսակցու-
թիւնները լրտեսելով արձանագրել են: Այսպիսի պա-
րագաներ իսկոյն իսպիֆին յայտնելու անհր-
ժառեշտութիւնները նկատեցի: Բայց որպէս զի այդ
բանակցութեան շարունակութիւնը կարողանամ
ձեռք բերել, իսկոյն բնագիրը պալատում ուն որ
հարկաւոր էր ցոյց տալի, պատճէնը ընդօրինակեցի և
կրկին ծրարը ամրացնելով տալի Ահմէդ աղային քսան
լիրաչի հետ, պատուիրելով, որ տանի հասցէին հասց-
նի և ամեն անգամ այդպիսի ծրարները նախ ինձ
բերէ, վարձը ստանայ և ապա տանի հասցէին: Այ-
ժրմ, Արամ, այս թուղթը պարտաւորւած եմ ֆրան-
սերէնից թարգմանելու, որպէս զի գիշերս ղեկուցա-
նեմ վեհապետիս: Ես որ ասում եմ, թէ յաջողութիւն-
ները ամեն կողմից վիստում են, դու ծիծաղում ես:
Ես մենակ օրքան պիտի տանջւէի մինչև թարգմա-
նելու: Դէհ նստիր, կարգն ու թելադրիր:

Ա. Տ. Ր. Ա. Ջ.

(Կրօնականակի)

Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ի Ս

Այս վեհ կնճիռներն հալարտ ճակատիս,
Գիտեմ, ընկերներ, ձեզ հաճելի չեն.
Խորքից եմ գալիս, խորն է իմ հոգիս.
Եւ ես ձեզ օտար, օտար եմ արդէն...
Այս վեհմ պսակն խոժոռ ճակատիս
Իմ հալարտ, հզօր միտքն է հիւսել.—
Իմ ազատ միտքը, որ գիտէ ծաղրել
Ձեր սրբութիւնը, քարի ընկերներ...
Չար է իմ հոգին, չարիքն եմ պաշտում,
Եւ միայն-մենակ,—այնպէ՛ս հզօր եմ...
Օ, իմ ընկերներ, ինձ չէք հասկանում...
Ա. Բաաիակեան

Կ Ա Մ Ք Ի Ո Յ Ժ Ը

վէպ Ժ. Օճէի

Ա. գլուխ

Երեկոյեան ժամը եօթ և կէսն էր։ Մայր մտնող արևի ճառագայթներին կամաց կամաց հետևում էր երեկոյեան մթութիւնը։ Մտադրաւ անցուղարձ անող խուռն ամբօխը կամ առաջ էր մղում աղմկայից ալիքի նման և կամ կանգ էր առնում, երբ կտրում էր ճանապարհը մի նոր խումբ, որ շտապում էր դէպի այն կիսոբները, որտեղ լրագիրներ էին ստացւում։ Ճեռնափայտ վաճառողները իրանց կողքից քաշարած կանաչ քրակներով, որոնցից դուրս էին ցցւած բազմաթիւ պողպատէ, կրիայի և ուրիշ շատ տեսակ ճեռնափայտի դիւրիկներ—շտապով անց ու դարձ էին անում սրահակները լցնող աշցելուների խիտ շարքերի միջով։ Կանաչ անցնում էին հանդարտ քայլերով, անհամբեր սպասելով, որ մէկը հրաւիրէ իրանց ճաշելու մօտիկ ճաշարանում։ Ճանապարհորդներով լի եռաձի օմնիբուսները զգուշութեամբ անցնում էին միւս կառքերի շարքերի միջով, որոնց ուստիկանները կանգնեցնում էին մեծ փողոցների անկիւններում, որպէսզի մարդիկ կախողանալին անցնել։ Անիւնների աղմուկը, ձիերի ոտքերի տրոփիւնը, ցրիչների աղաղակները, ամբօխի խօսակցութեան ձայնը—այս բոլորը խառնւում էր մի խաղցուցիչ գողգողի հետ։ Քաղաքը՝ ցերեկայ աշխատութիւններից, յուզմունքից և աղմուկից չետոյ, պատրաստուած էր ընկղմել գիշերային հանգուցիչ խաղաղութեան մէջ։

Երկու վայելուչ հագնւած երիտասարդներ գնում էին ամբօխի հակառակ կողմից, որ ուղղւում էր դէպի Գ'Անտէնի քարուղին։ Նրանք ճարպիկութեամբ ճանապարհ էին լաց անում իրանց համար, անհոգ ուրախութեամբ սրան նրան հրելով։ Նրանք պտրում էին մէկին և երբ հասան Ժուֆրուայի պասսաժին՝ կանգ առան։

—Ես նրան կորցրի, ասաց երիտասարդներից հասակաւորը։

—Էհ, ուրեմն, անցնենք առաջ, ասաց միւսը, Այստեղ, հօ, չենք կանգնելու։ Ընդհանրապէս ասած—շարունակեց նա—փողոցում կնոջ ետևից ընկնելուց էլ չիմար և անօգուտ լինէ կարող է լինել։ Կամ նա շատ խորամանկ մի կին է։ այդ դէպքում ուշադրութեան արժանի ոչինչ չըկայ—և կամ թէ՛ նա մի «բարեբաւոյ ճիկին» է, այն ժամանակ որեւէ հետամտութիւն մեր կողմից արդէն աւելորդ է, դա կրկինի դուր ժամավաճառ լինել և աւելորդ քայլել...

—Թող տուր նկատել, բարեկամս, որ ներկայ դէպքում ոչ աւելորդ քայլեր կան և ոչ էլ «կորցրած ժամանակ», որովհետև այն դեղեցիկ անձնաւորութիւնը, որին մենք հետամուտ ենք, ահաւասիկ հինգ րոպէ է արդէն, մեզ մեր ճանապարհով է տանում։ Ես սիրում եմ նայել թէ ինչպէս են քայլում Պարիզի կանաչք։ Իսկ սա, մանաւանդ թէ վայելուչ և նազելի քայլաձք ունի, որ ցոյց է տալիս նրա ցեղը։

—Դու կանանց մասին խօսում ես ինչպէս ձիերի մասին։

—Էհ, բարեկամս—դա անպատւաբեր չէ, ոչ կանանց համար, ոչ էլ... Ահա նա!

Երիտասարդ անձնաւորութիւնը, որը Մոնմարտր կոչւած արևարձանում ուշացել էր ժողովրդեան բաղմութեան շնորհիւ, և որի մասին քիչ առաջ խօսք կար, շտապում էր դէպի Պուաստինիեր կոչւած արևարձանը։ Ամբօխը սկսել էր նստրանալ, ցրել—և այդ հանդամանքը միջոց տուեց երկու բարեկամներին աւելի մօտենալ անձանօթ կնոջ, նա հագնւած էր աւելի քան համեստ, նրա մահուղէ փոքրիկ կոփտան գրկում էր վայելուչ կազմաւոր և ծածկում էր նրա կինամոնազոյն բրդէ գործածքից կարած զգեստը, որ ոչ մի զարդարանք չուներ—բաց ճաշակով էր շինւած։ Նա իր շագանակադոյն մագերի վրայ ունէր սև, չարդէ գլխարկ առանց ծաղիկների և փետուրների։ Թանձր քօղը ծածկում էր նրա դէմքը։ Անկարելի էր որոշել՝ գեղեցիկ էր նա թէ ոչ։—զգեստին նայած՝ նա հասարակ դասակարգի էր պատկանում կամ կարող էր լինել կարուձև անող կին, կամ բուրժուա-հարուստ ընտանիքի սպասուհի, և կամ թէ՛ երաժշտութեան վարժուհի, որ դասերից էր վերադառնում։ Բաց նրա քայլաձքի մէջ այնքան գրացիա կար—այնքան վայելուչ էր, որ կարելի չէր կասկածել, որ նա պատկանում է մի այլ դասակարգի կանանց։ Աւելի կարելի էր ենթադրել, որ նա բարձր շրջանի կին էր, ինչ որ է նպատակով զգեստը փոխած։ Նա արագ քայլում էր առանց խանութների պատուհաններին նայելու և նրա շտապ ու հաւասար քայլերը պարզ կերպով լսելի էին ասիայտէ մայթին ընդհարելուց։ Ընկերները մօտենալով նրան, դադարեցնելու նպատակով էին վրան, առանց համարձակելու ցոյց տալ թէ հետևում են իրան, ճնշւած, կարճես, այն գիտակցութեամբ՝ թէ գտնւում են մի մաքուր, անարատ արարածի մօտ։ Նրանք չըկարողացան դիտել նրա դէմքը, սակայն թւաց թէ՛ խիտ քօղի տակից փայլում է խորը և համեստ հայեացք։ Ոչ բոլորովին ծածկւած փոքր բերանը լուրջ և մի քիչ տխուր արտայայտութիւն ունէր։ Դէմքի միակ բաց մասը նրա սպիտակ, նուրբ կզակն էր—գեղեցիկ զծաղրւած, հանգիստ և մի քիչ էլ ինքնահաճ։ մի խօսքով, կարելի էր

երգւել, որ նա մի սիրուն կին է, չընայելով որ դրա մէջ համոզւելու հնարաւորութիւն չըկար:

— Լսիր, ասաց իր բարեկամին նա, որ աւելի երիտաւարդ էր, եթէ այս կինը իր քայլերը պիտի ուղղէ դէպի Սեն-Պենիի դռները, այն ժամանակ մենք կը թողնենք նրան. յոյս ունիմ... Ես բոլորովին չեմ ցանկանում հետեւել նրան մինչև Բաստիլիա...:

Նրանք հասան Պուաստիեր կոչւած արւարձանի անկիւնը: Երիտասարդ կինը մի վայրկեան կանգ առաւ առակի մօտ, որ այդտեղ բաւական լայն էր, ասլա, արագ և վայելուչ շարժումով, թեթև կերպով վեր բարձրացրեց իր զգեստը, ճարպիկութեամբ թռաւ առակի միւս կողմը և այդպիսով ցոյց տուաւ իր գեղեցիկ, քնքոյշ ոտերնէն մտաւ Պուաստիերի արւարձանը:

— Ես սիրում եմ նայել թէ ինչպէս են քայլում Պարիզի կանայք...

— Նա դնում է քո տատի մօտ, ճիճաղելով ասաց երկու բարեկամներից հասակաւորը:

— Եթէ ոչ միայն կոնսերւատորիա:

Նրանք արագացրին իրանց քայլերը և հաւասարեցան երիտասարդ կնոջ, որ զգալով իր վրայ դարձրած հայեացքը, հանգիստ կերպով յետ նայեց դէպի նրանց կողմը, տեսաւ ուրախ դէմքերը և գուշակեց, որ նրանց հետաքրքրութեան առարկան ինքն է. շրթունքները

սեղմեցան և աւելի խիստ արտայայտութիւն տալով, նա բարկութիւնից դողաց, արագացրեց քայլերը և բաւական առաջ անցնելով իրան հետևող երիտասարդներից, մտաւ մեծ տան դռներից ներս: Երկու բարեկամները, որ զրեթէ միաժամանակ հասան տան դռներին, կանգ առան, նայեցին իրար երեսին և ճիճաղեցին:

— Ախր ես քեզ ասում էի, որ նա քո տատի մօտ է գնում...

—Մի քիչ սպասենք. նա մտաւ դռնապանի մօտ և իսկոյն դուրս կը գալայ...

Հէնց նոյն րոպէին, իսկապէս որ, անձանթ կինը դուրս եկաւ ձեռքին մի բանալի, իր բնակարանի ի հարկէ, և մի կապոց, գորշ գոյնի լիւստրինով փաթթած. նորից տեսնելով երկու երիտասարդներին, որոնք առանց քաշելու իրան էին սպասում, չը կարողացաւ թաքցնել բարկութեան զգացումը, արագ յետ դարձրեց գլուխը, ի նշան իր դժգոհութեան և մի ակնթարթում անյայտապաւ կողքի նեղ սանդուղքներէ դուռն ետնւր:

—Նա մեր տանն է ապրում, իսկեք առաջին անգամ եմ տեսնում, վերելում շատ փոքր բնակարաններ կան. Լրեի դա մի կար անոց կին է. յամենայն դէպս մեր հետապնդութիւնը վերջացած է. դու, ի հարկէ, մտադրութիւն չունես բարձրանալ նրա ետևից մինչև հինգերորդ յարկը—նրա համար միայն, որ քթիդ առաջին փակեն դուռը:

—Ուրեմն գնանք ճաշելու:

—Ի՛նչ, մի հարցրու դռնապանից—ինչ է նրա անունը...

—Այդ քեզ համար կարող եմ անել:

Երիտասարդ տղան բաց արաւ պահապանի սենեակի դուռը՝ այնտեղ, մի մեծ կաշիէ բազկաթոռի վրայ նստած էր մի սպիտակահեր ծերունի և կարդում էր երեկոյեան թերթը. հէնց որ տեսաւ երիտասարդին, իսկոյն վեր թռաւ տեղից, վերցրեց գլխարկը և դէմքը լցեցաւ ուրախ ժպիտով:

—Անսերմ, իմ չարգելի, ով էր այս բուպիս քո մօտից դուրս եկող կինը...

—Օրիորդ էլէն, հինգերորդ յարկի բնակչուհի, պ. Լուի, շատ լաւ աղջիկ է, հանգիստ, աշխատասէր... Ամբողջ օրը աշխատում է մի մոդի խանութի համար, իսկ երեկոները—աստիքործութեամբ է պարապում և այդպէս մինչև ուշ գիշեր... Կինս նրա մօտ է ծառայում... մենք նրան «օրիորդ էլէն» ենք կանչում, իսկ ազգանունը Դրաւիլ է... Տարի ու կէս է, ահաւասիկ, նա այստեղ է ապրում և ոչ ոք չէ իմանում այդ... Նրան տեսնել կարելի է միայն այն ժամանակ, երբ խանութ է գնում և մէկ էլ՝ երբ վերադառնում է այնտեղից...

—Զնորհակալ եմ, Անսերմ, ասաց երիտասարդ տղան, տեսնելով, որ պահապանը պատրաստուում էր պատմել իր բնակչուհու ամբողջ կեանքը, քաղցրութեամբ գլուխ իջեցրեց ծերունի ծառային և դարձաւ իր ընկերի մօտ:

—Համեցէք. ահա նրան կոչում են Էլէն Դրաւիլ. նա աշխատում է մոդի խանութի համար... Ճանրաբարձ է, կարգ ու կանոն պահպանող և իր աշխատասիրութեամբ հիացնում է դռնապանին... Այդպէս ուրեմն, եթէ դու ցանկանում ես ամուսնանալ նրա հետ...

—Սատանան տանի քեզ:

—Ի՛նչ, ուրեմն գնանք ճաշելու: արդէն ժամի 7 և կէսն է. մենք տալին ստիպում ենք սպասել, իսկ նա այդ չէ սիրում:

Ընկերները զիմեցին դէպի հիւրանոցը պատշգամբը՝ հիւրանոցը գտնուում էր գաւթի խորքում և նայում էր մի կողմով Պուլստոններ արւարձանին, միւսով՝ ընդ

դարձակ պարտիզին, որ ահագին տարածութիւն էր բռնում. Էրո-Գանդոն հիւրանոցը շինւած էր Լուդովիկոս XV-ի ժամանակ զրամատէր Լա-Գրիմոնիերի ձեռքով և ծառայում էր վերջինիս. իբրև ամարանոց. 1832 թին—յեղափոխութիւնից անմիջապէս յետոյ, նրան գնեց մի հարուստ գործաւոր Էրո-Գանդոն. անունով որը Սեն-Դենիի մէջ ունէր ամենամեծ մետաղաբանական գործարաններ. այս տան մէջ էր ապաստանած նրա ընտանիքը ամբողջ երեսուն տարիներ: Այժմ այնտեղ ապրում է պոռու Էրո-Գանդոն իր թոռան Լուիի հետ, որ միակ ժառանգն էր բոլոր կարողութեան:

Լուին և իր ընկերը բարձրացան սրահ, մտան նախասենեակ: Սև լիւրէյ հագած սպասաւորը բաց արաւ դուռը:

—Մենք ուշացել ենք—հարցրեց երիտասարդ տղան, վերցնելով արծաթեայ մատուցարանի վրայ դրած նամակները և լրագիրները:

—Քառորդ ժամ կըլինի, որ տիրուհին ճաշի է նստել օրիորդ Լերեբուլէյի հետ:

Արշարունի

(Կրտսերուհակի)

Ի Ս Լ Ե Մ *)

V

Խալաւի աղանդաւորները

Աղանդները գրեթէ մի անխուսափելի երեւոյթ են կաղմում ամեն մի կրօնի մէջ—ասում է Տրաչւսկին, սակայն ոչ մի կրօն այնքան հարուստ չէ աղանդաւորներով, ինչպէս քրիստոնէութիւնը և իսլամը: Խալամի ամենաառաջին աղանդաւորները համարւում են շիաները, որոնք առաջ եկան՝ զլիաւորապէս քաղաքական տարածայնութիւնների պատճառով: Ահա թէ ինչպէս.

Մահամեքը ժամում Մահմեդին հարցրին, թէ ով պիտի լինի նրա յաջորդը... Մահմեդը պատասխանեց—ամենագորեղը:

Այդ բառի մեկնութեան պատճառով տեղի ունեցաւ վէճ. ժողովուրդը բաժանեց երկու կուռակցութեան: Մէկը պնդում էր, թէ ամենագորեղը Ալին է—Մահմեդի փեսան, իսկ միւս կուռակցութիւնը ամենագորեղ համարում էր Աբուբէքրին—(Մահմեդի անք), որը և ինչի՞նք դարձաւ: Աբուբէքրին յաջորդեցին Օմարը և Օսմանը... Մեզինչպէս իսլամականութիւն պատահած ժամանակ Օսմանը սպանեց և ինչի՞նք դարձաւ Ալին (656—661): Սակայն հարցը միայն դրանով չը վերջացաւ, այդ միւսնոյն ժամանակ Էրան ինչի՞նք հրատարակեց և Օսմանի եղբորորդին—Մուսին, որը Սիւրէիլի կառավարիչն էր...

*) Տես: Տարագ № 8.

բրո-
վիկոս
ով և
ին-
ց մի
ն-Պե-
սրան-
տ ամ-
առաւ
անդն
ախա-
ու որ-
ողան,
ամակ-
մատել

երե-
մ է
ուսա
նը և
Հա-
ուսու-
լատ-

թէ
ուսու-

ու-
ուակ-
Ս-
իւնը
Հմեղի
աջոր-
ակու-
այ և
արցը
ամա-
ղբոր-
էր...

Նրա ուղարկած մարդիկը սպանեցին Ալիին՝ Կուֆա քաղաքի մզկիթում—661 թ.։ Ալիին յաջորդեց նրա մեծ որդին՝ Հասանը, բայց դա էլ Մուսուլի զորքերից յաղթելով, շուտով հրաժարեց իշխանութիւնից։ Նրան թուաւորեցին (661) թաւականին։ Կուֆայի բնակիչները խալիֆ ընտրեցին Ալիի կրտսեր որդուն — Հիւսէյնին։ Հիւսէյնը շտապեց այդ քաղաքը, սակայն Մուսուլի խալիֆի որդին — Եզրը բազմութիւն զօրքով կտրեց ճանապարհը և սպանեց նրան (660 թ. հոկտ. 10-ին)։ Սպանութեան տեղը — Քէրբալա քաղաքը՝ ապագայում մեծ ուխտատեղի դարձաւ շիաներ համար *)։ Ահա այդ տարածայնութիւնները, այդ երկարատեւ արիւնհեղութիւնը պատճառ դարձաւ մի մեծ ազանդի առաջ գալուն։ Ալիի կողմակիցները շիաներ կոչեցան, որ նշանակում է հերձաճողներ, իսկ միւսները սիւննիներ կոչեցան, որ նշանակում է ուղղափառներ։ Ղիաներն առաջին երեք խալիֆներին — Աբուբէքրին, Օմարին, Օսմանին յափշտակիչներ և կեղծ խալիֆներ են համարում, որովհետեւ դրանք յաջորդաբար Ալիի ձեռքից խլեցին իշխանութիւնը։ Սիւննիներն ընդհակառակը ինքնակոչ խալիֆներ են համարում Ալիի ժառանգներին։ Տասներկու իմամներից յետոյ շիաների իմամութիւնն իսպառ վերացաւ և այժմ նրանք կառավարում են մուշտէյիդներով։

Սիւննիները Ղուրանի չափ սուրբ են համարում և «Սիւննան», այսինքն Աբուբէքրի և Օսմանի ձեռքով խմբագրած — (Մահմեդի սիրելի կնոջ՝ Ալի-շէի թելադրութեամբ) գիրքը, որ իր մէջ պարունակում է զանազան կրօնական աւանդութիւններ և պատմածքներ։ Ղիաները «Սիւննան» մի հեքիաթագիրք են անւանում և չեն ընդունում նրա սրբութիւնը։ Ժամանակի ընթացքում մահմեդականների մէջ առաջ եկան այլ և այլ կուսակցութիւններ, նորանոր ազանդներ։ Դրանց գլխաւոր բունը՝ Պարսկաստանը և Արաբիան է։ Իսլամի միւս ազանդաւորներն են.

Խաւիջիտներ, Կարմատներ, Փաթիմիդներ, Վահաբիտներ, Մուտազիլիտներ, Բաբիներ, Ալիալահիներ, Քեարիմիանականներ, Եզրիներ և այլն։

Խաւիջիսներ. Դրանք իսլամի ամենահին ազանդաւորն են, որ պահանջում են իրանց երկրի համար. ռամկավարական հասարակապետու-

*) Իւրաքանչիւր տարի շիաները մեծ ջերմեռանդութեամբ կատարում են Ալիի ժառանգների՝ Հասանի և Հիւսէյնի նահատակութեան տօնը, որ յայտնի է «շախսէ վախսէ» անունով։

թիւն, կատարեալ ազատութիւն, եզրալուծիւն և հաւատարմութիւն։ Դրանք առում են.

— Մի հարցնէք, թէ մենք ինչ ցեղից և ինչ հասարակութիւնից ենք, որովհետեւ բոլոր մահմեդականները եղբայրներ են և նրանց մէջ խտրութիւն չըկայ»...

Ազգբուն Իսլամի խալիֆները մեծ հալածանք սկսեցին և խմբերով կոտորեցին իդէալիստ խաւիջիտներին, սակայն Ասիայում հալածւած, ճնշւած ազանդը տարածեց Աֆրիկայում և նոյնիսկ Սպանիայում։ Այժմ նա գոյութիւն ունի Աֆրիկայի աղաւթի բերքներն էլ մէջ՝ գլխաւորապէս Ալժիրում։ Այդ միւսնոյն ազանդին է պատկանում Արաբիայի ծովեզերեայ Մասկատ քաղաքի իմամը։

Կարմասներ. Այդ ազանդի հիմնադիրն է եղել Կարմատ անունով մի գիւղացի։ Նոր ազանդը քարոզում էր կատարեալ կոմունա... Նրա իւրաքանչիւր անդամի կայքը, գոյքը, նոյնիսկ կինը ընդհանուր իսկահակարարութիւն էր համարւում և ամեն մէկն իրաւունք ունէր նրանցից օգտուելու։ Կարմատներն Իրանից տարածեցին Սիրիայում և Երաքիայում։ Նրանց մէջ նաև բազմութիւն քրիստոնեաներ և հրէաներ կային։

Դժբախտաբար այդ ազանդի ամենազինւոր դաւանանքը մարդասպանութիւնը և թալանն էր (ի հարկէ միայն օտարադաւաններից)։ Դրանք մի անգամ զոդացան նոյնիսկ Քեաբէի Սեւ Բաղը, որը վերադարձրին միայն մեծ փրկանք ստանալուց լիւծով ժամանակի ընթացքում կարմատները կատարեալ աւազակներ դարձան և միայն մի քանի տասնեակ տարիներ կարողացան գոյութիւն ունենալ։ Խաչակրաց արշաւանքների ժամանակ դրանք սարսափ էին տարածել բոլոր քրիստոնեաների վրայ և յայտնի էին լսուսախններ անունով։

Փաթիմիդներ այդ ազանդի հայրենիքը Եգիպտոսն էր։ Սիւլլէմների կրօնական երկպառակութիւնների ժամանակ այդպէս եկաւ մի ինքնակոչ մարդ՝ Իբադուլլահ անունով և յայտնեց, որ ինքը Մահմեդի սիրելի աղջկայ՝ Փաթիմայի ժառանգներից է, օստի և իրաւունք ունի «իմամ» լինելու. պատերազմով և առաքիններից շատերը պաշտպանեցին դրան և իմամ հրատարակեցին։ Այդ իմամի կողմնակիցները «Փաթիմիդներ» կոչեցան և երկար տարիներ հզօր վիճակ ունեցան, մինչև որ 1171 թ. Սալադին անունով քիւրդը եկաւ նւաճեց նրանց և վերջ դրեց այդ ազանդին։

Վահաբիսներ. XVIII դարի երկրորդ կիսում Մահմեդ-իբն-Աբդուլ Վահաբ անունով մի արաբա-

ցի Եմէն քաղաքում փորձեց վերականգնեցնել Իսլամի նախկին մաքրութիւնը և պարզութիւնը... Նա համարձակ կերպով քարոզեց իր մտքերը և շուտով բազմաթիւ հետևողներ դուռ, որոնք «վաճաքիտներ» կոչեցան: Այդպիսով Վաճաքը մահմեդականների Լիւտերը եղաւ և մի նոր աղանդի հիմնադիր դարձաւ: Վաճաքիտներն ընդունում են Ղուրանը իբրեւ մի խելացի գիրք, որ պատկերացնում է իսլամի երջանիկ ժամանակները: Նրանք ատում են Ղուրանի զանազան յաւելածները, ծիսակատարութիւնը և այլն, և աչքի են ընկնում իրանց պարզ ու հասարակ կենցաղավարութեամբ: Նրանք կրօնական ոչ մի ծէս չունին: 1803 թ. նոյնիսկ փորձեցին ոչնչացնել Քեաբէի Սև քարը: Մինչև այժմ էլ այդ աղանդը գոյութիւն ունի արևելեան Արաբիայում:

Բաբիներ^{*)}. 1835-1849 թւականներին Իսլամը մի մեծ հարած ստացաւ ձիրաղում ծնւած ու մեծացած Ալի Մահմեդ անունով մի ճգնաւորի քարոզներէից... Ալի Մահմեդը իրան Բաբ անւանեց, որ նշանակում է «ճշմարտութեան դուռ» և իր զեղեցիկ քարոզներով կարճ ժամանակում բազմաթիւ հետևողներ գրաւեց...

Բաբը մերժում էր ծիսակատարութիւնը, չէր գնում մզկիթ. խմում էր գինի, ուտում էր խոզի միս (որոնք արգելւած են), մերժում էր նաև շարիաթը և պահանջում կատարեալ հաւատարմութիւն և «զատութիւն»: Նա կանանց երեսից վար առաւ չալլան և քարոզեց կանանց ու տղամարդկանց իրաւունքների հաւասարութիւն... Այդ քարոզները ահագին խլրտում առաջ բերին Պարսկաստանում: Վերջապէս Բաբին բանտարկեցին և Նասիր-Էդդին շահի հրամանով 1849 թ. զնդաւահար արին: Բայց դրանով Բաբի հետևողներն աւելի զրգուցեցին և ապստամբութիւն առաջ բերին Պարսկաստանի զանազան մասերում, իսկ 1852 թ. Թէհրանում փորձեցին ըսպանել շահին, փորձը անյաջող անցաւ և շատ մարդիկ պատժեցին, սակայն բաբիները չըլուսահատեցին և ուր սրտերից չըհանեցին: Վերջապէս անցեալ 1896 թ. նրանք ոպանեցին Նասիր-Էդդին շահին և դրանով յազուրդ տւին իրանց վրիժառութեան ըզզացմունքին:

Բաբի մահից յետոյ նրա ցանած սերմերը տրւին պտուղներ և բաբիութիւնը հսկայական քայլերով առաջադիմեց: Վարձ ժամանակում նա տարածեց Պարսկաստանում, Կովկասում, Անդրկասպեան

երկրում, Հնդկաստանում և Արիւայում: Բաբը նշանակել էր 18 առաքեալներ, որոնք իր մահւանից յետոյ պիտի տարածէին բաբիութիւնը: Դրանցից նշանաւոր դարձան երեքը՝ աչն է խորասանցի մուլա Հիւսէյնը, բալաֆրուշցի մուլա Մահմեդ Ալին և զադիւնցի մի գեղեցկուհի կին՝ Կուրետ-էլ-Աչն անունով: Այժմ բաբիութիւնը ամենատարածւած աղանդն է և հետևողներ ունի ամեն դասակարգի մարդկանցից: Նրա գլխաւոր բոյնը՝ Խորասանը և Բաղդադի շրջակայքն է: Բաբի փոխանորդը նրաւում է Հրէաստանի Աքքեայ քաղաքում և այդտեղից հրամայում բոլոր բաբիներին: Բաբիութեան գլխաւոր դաւանանքը հետևեալն է.

—Ջրհեղեղից առաջ մարդիկ անմիջական յարաբերութիւն ունէին Աստծու հետ, բայց յետոյ այդ յարաբերութիւնը կտրուեց և մարդիկ հետզհետէ մոռացան ճշմարիտ կրօնը: Մոլորեալներին ճշմարիտ ճանապարհի վրայ կանգնեցնելու համար Աստուծո զանազան մարգարէներ ուղարկեց, որոնցից նշանաւորներն են՝ Մովսէս, Կոնֆուցիոս, Բուդդա, Զրադաշտ, Քրիստոս, Մահմեդ և վերջապէս Բաբ: Այդ մարգարէներից իւրաքանչիւրը մի նոր կրօնի հիմնադիր դարձաւ, բայց դրանցից ամենապիւրիցնը, ուրեմն և ամենաճշմարիտը Բաբիութիւնն է...

Իւրաքանչիւր կրօն ժամանակի ընթացքում հնանում, սկզբնական ճշմարտութիւնից հեռանում է, ուստի Աստուծո շարունակաբար ուղարկելու է նորանոր մարգարէներ: Դուցէ մի ժամանակ բաբիութիւնն էլ վերջանայ և նրա տեղ մը նոր կրօն բռնէ...

Բաբիները կողմնակից են միակնութեան, ատում են մարդասպանութիւնը և չեն ընդունում ոչ պատկերներ, ոչ ճոխ ծիսակատարութիւն և ոչ էլ տաճարներ... Նրանց աղօթատները հասարակ ժողովատեղիներ են և չունին ոչ մի զարդ ու զարդարանք, բացի առաստաղից կախած լապտերից:

Մուսազիլիսներ. այդ աղանդն առաջ եկաւ Բասրայում մահմեդականութեան II դարում, երբ Վասիլ իբն Ատան՝ կրօնական վէճերի պատճառով բաժանեց իր ուսուցչից՝ Հասան Բասրիից: Նրա հետևողները մուտազիլիաներ կոչեցան, որ նշանակում է բաժանւածներ: Դրանք իսլամի ազատամիտ դաւաններն էին, որ չէին հաւատում ճակատագրին և աչն բանին, թէ Ղուրանը Աստուծային ներշնչմամբ է գրւած: Դրանք քարոզում էին խղճի և կամքի կատարեալ ազատութիւն:

Ալիալլահիներ. Այդ աղանդի ծագման մասին ոչ մի ճիշտ տեղեկութիւն չըկայ... Իրանք աղան-

^{*)} Сты Каземъ Бекъ: «Бабы и бабизмы».

դաւորներն ասում են, որ իրանց աղանդն առաջ է եկել VΠ դարում, այսինքն խալիֆ Ալիի ժամանակ: Այդ աղանդի ամբողջ դաւանանքն է՝—Ալին Ալլահ է...

Եւ իսկապէս ալիալլահիները Ալին բարձրացնում են մինչև Աստածութեան աստիճանը: Նրանցից շատերի ասելով Ալին նոյն ինքը Աստած էր, որ զանազան ժամանակներում և զանազան նպատակների համար տեսանելի մարմին ստացաւ և աշխարհ եկաւ՝ Մովսէս, Դաւիթ, Յիսուս, Մահմեդ և այլ մարգարէների անունով:

Ալիալլահիները ամենամեծ չափով ընդունում են հոգեփոփոխութեան վարդապետութիւնը, այսինքն հաւատում են, որ հոգին կարող է անցնել մարդուց—բոյսերի, կենդանիների, ջրի և այլ բաների մէջ... Դրանք սկզբունքով համակրում են քրիստոնեաներին, առ հասարակ շատ մեղմ են վարւում բոլոր ալլաիւօնների հետ, ունին ժառանգական մոլլաներ, յատուկ շէյխեր և դէրվիշական միաբանութիւններ:

Ալիալլահիները ապրում են Թիւրքիայի արեւելեան և հարաւ-արեւելեան մասում, Պարսկաստանում և հարաւային Կովկասում: Նրանք բաժանւած են բազմաթիւ ցեղերի, որոնցից նշանաւորն են Հաջի-Քէզլթաշի, Դաւուդի Աթաշէզի, Եգգիշէր և այլն:

Քեաւիմիսանականներ. դա բոլորովին նոր աղանդ է, առաջ է եկել ութսունական թւականներին և տարածւած է գլխաւորապէս պարսիկների բարձր շրջանում: Այդ աղանդի հիմնադիրն է Քեաւիմ խան անունով մի պարսիկ, որը կարճ ժամանակում ուսումնականի հռչակ ստացաւ և լաւ ընդունելութիւն գրաւ Թէհրանում բարձրաստիճան անձերի մօտ: Նա հրատարակել է «Գիրք Քեաւիմ խանի» վերնագրով մի կրօնագիրք, որ իր մէջ ամփոփում է նոր աղանդի ամբողջ դաւանանքը և բաղկացած է տասն գլուխներից...

Առաջին գլխում Քեաւիմ խանը ի միջի ալոց ասում է—ես թափանցեցի բնութեան զապտիքները և եկայ այն եզրակացութեան, որ Ղուրանը մի հեքիաթագիրք է...

Երկրորդ գլխում հաստատում է Աստուծոյ գոյութիւնը և միութիւնը:

Երրորդում ապացուցանում է, որ Մահմեդը հասարակ մահկանացու էր և ոչ թէ մարգարէ և այլն: Ընդհանրապէս բոլոր քեաւիմիսանականները չեն ընդունում ոչ հոգու գոյութիւնը և ոչ էլ հանդերձեալ կեանքը: Նրանք հաւատում են, որ աշ-

խարհի ամենարդար և մեծ մարգարէն Իսան (Յիսուսը) էր...

Եզրդիներ. շատերն եզրդիներին կրակապաշտների հետեւորներ են համարում և ասում են, որ եզրդի բառը առաջ է եկել Որմիդդ բառից... Չատերն այդ անունը կապում են «Իգեդ» (չար ողի) բառի հետ, իսկ իրանք աղանդաւորները պնդում են, որ եզրդի բառը առաջ է եկել հին պարսկական «Եզդ» (Ezd) բառից, որ նշանակում է Աստած. ուրեմն «եզրդի» նշանակում է աստածային, այսինքն Աստծուն ճանաչող... Չիաներն էլ ասում են, որ եզրդիներն առաջ են եկել չարագործ Եզիդ խալիֆի կողմնակիցներից: Իսկապէս դժւար է ասել, թէ այդ կարծիքներից որն է աւելի ստույգը. հաւանական է այն, որ եզրդիները սկզբում մահմեդականներ են եղել... Այդ աղանդի հիմնադիրն եղաւ Չէյխ Ադին, որ ապրում էր XII դարում... Դրա գերեզմանը գտնւում է Ամադիայում (Մոսուլի մօտ), որտեղ իւրաքանչիւր տարի, օգոստոսի 10-ին հաւաքւում են բազմաթիւ եզրդիներ, որոնք սպիտակ հագուստով, գլուխները սև փաթաթած, ձեռքերում վառած կանթեղներ բռնած՝ տարօրինակ ձևով պարում են գերեզմանի շուրջը—ամբողջ գիշերը...

Եզրդիները հաւատում են միայն Ալլահին և ասում են, որ 124,000 մարգարէներ են եղել, որոնցից գլխաւորներն են Մովսէս, Յիսուս և Մահմեդ... Նրանց գլխաւոր դաւանանքն այն է, թէ պէտք է հաւատալ Աստծու գլխաւորութեանը և ամենակարողութեանը, բայց միևնոյն ժամանակ հարկաւոր է ձեռք բերել և սատանայի բարեհաճութիւնը, որովհետև սատանան վաղուց արդէն քաւել է իր մեղքերը և նրա միջնորդութիւնն ու հովանաւորութիւնը մեծ արժէք ունի ամեն մի մահկանացւի համար: Ահա այդ պատճառով շատերը նրանց սատանայապաշտներ են համարում: Եզրդիներն ապրում են գլխաւորապէս Թիւրքիայում (90,000) և մասամբ Պարսկաստանում ու Խուսաստանում (10,000): Թիւրքիայում նրանք ենթարկւած են գրեթէ նոյն հալածանքներին, որոնց ծանր լծի տակ հեծում են քրիստոնեաները:

Ե. Թափեան

(Յի-

սշտ-

որ

ձա-

ողի)

են,

իկան

աձ.

սին-

են,

խա-

թէ

նա-

լան-

ձէլի

րեղ-

որ-

աք-

Հա-

լում

պա-

ն և

ո-

աՀ-

թէ

ը և

հար-

թիւ-

իլ

լում-

ացի

սա-

լում

ամբ

իւր-

Հա-

են

ն

Ի դ ի լ ի ա

Նկար Զ. Կնեսինգի

Ք Ն Ն Ա Պ Ա Տ Ա Կ Ա Ն

Գրականություն և մամուլ

ԽԵՆԹՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԷՋ

Անցեալ անգամ ասացինք, որ հիւանդ-խենթացին տիպեր ներկայացնող գեղարեստական գրականութիւնը ոչ միայն հետզհետէ ճոխանում է Եւրոպայում, այլ մինչև իսկ մեծ շաջողութիւններ է հնձում: Ո՞վ չէ կարգում յափշտակութեամբ Դաստաւակու, Տոլստոյի, Զոլայի, Բուրժէի, Նիշէի, Զուգերմանի, Սկանդինաւեան նոր գրողների այն հեղինակութիւնները, որոնցից իւրաքանչիւրի մէջ անորմալ թւող տիպերը գերակշիռ դեր ունին և ուր հոգեբանութիւնը շատ անգամ անսովոր խորունկութեան են հասցրած: Դաստաւակու «ДВОИНИКЪ»-ը, Զոլայի «Assommoire»-ը, Նիշէի «Այսպէս է խօսում Զարատուստրան» և այն, մեզ տալիս են այնքան հիւանդացին թւող տիպեր և հիւանդացին փրկիստփաշութիւն, որ մարդ ակամայ ինքն իրան հարց է տալիս թէ արդե՞ք հեղինակները խենթեր չեն: Բայց, ինչպէս ասացինք, պէտք է այդքան արագ վճիռ կարգաւ ինչպէս որ պատմական-ընկերաբանական երևոյթները ունին իրանց տրամաբանական պատճառները, այնպէս և գեղարեստական գրականութեան այդ անսովոր րնթացքը ունի իր պատճառները: Նիշէն իզուր չէ, որ ցնորամտութեան հասցրած ալան-գալութիւններ է ասում, Զոլայի տիպերը ոչ մի անբնականութիւն չունին, Դաստաւակու նկարագիրները զուտ և ճշգրիտ իրողութիւններ են, իսկ Ֆրանսիայում չաշտնող այժմեան դէքատէստները, սիմուլիստները և պարնասեանները վիժումներ չեն, այլ մտաւոր էությունացի որոշ և բնական արդիւնք:

Բայց նախ և առաջ մի ակնարկ ձգենք նախին գեղարեստական գրականութեան վրայ և տեսնենք թէ ինչ էր ներկայացնում իրանից նա հնումն:

«Բոլոր հումմէական րոմանները (Պետրոնիա, Ապուլիոս) — ասում է Լոմբրոզոն — հարուստ են դիցաբանական, երկրձական մանրամասնութիւններով,

բայց երբէք չեն տալիս բնաւորութեամբ ամբողջացած տիպեր և հրապարակ չեն հանում խենթեր»:

Յունական ողբերգութիւնների մէջ, իրաւ է, կան կատարների մի քանի գծեր, բայց ոչ մի ամբողջական տիպ: Եթէ, օրինակ, սկսէք կարգաւ Սոփոկլը, դուք կը գտնէք որ նրա զանազան ողբերգութիւնների մէջ գործում են միշտ միևնոյն անձինք, զանազան դիրքերի մէջ դրած և զանազան ժամանակներում: Բայց երբէք չէք հանդիպիլ ուէ տիպի: Այդ գրողները զբաղում էին շատ աւելի ինտրիգներով, քան թէ գործող անձանց բնաւորութիւնով: Ամեն տեղ դուք տեսնում էք նոյն շնճերը, ստրուկը, ֆանֆարոնը, ժլատը — կոմեդիաներում, իսկ ողբերգութեան մէջ՝ նոյն բուռնորը, նոյն գոհը և նոյն հերոսը: Ինտրիգան իսկ չաճախ նոյնն է: Արդ, լատինացիք նմանեցին չունաց, իսկ եւրոպացիք լատինացոց և երկար ժամանակ եւրոպական գրականութիւնը մի տեսակ շարունակութիւն և կրկնողութիւն էր հին չունական գրականութեան, չլատալով ոչ մի ինքնուրոյն, ինքնատիպ (originale) արտագրութիւն:

Այդ տեսց մինչև Մոլիերը: Մոլիերն իսկ նմանեց Արիստոփանին և տուաւ նոյն տեսակ ինտրիգներ, նոյն նանման գծեր: Աւելի հեռուն գնալով կասենք, որ Ջիլլերն ու Գէօթէն իսկ ողբերգում էին շատ աւելի գրամատիքական գործողութիւններով, քան թէ խարակտերներով: Ֆաուստը, ինքն ըստ ինքեան, նոյնպէս և Մարգարիտը, չունին անհատական բնաւորութիւն (խարակտեր): զրանք անձնաւորութիւններ են, որոնք ներկայացնում են գեղեցիկը, սկեպտիցիզմը, և այլն և այլն:

Ֆաուստի մասին մարդ չէ իմանում, բարձր թէ չար տիպ է, որովհետև նա իր բաւականութեան համար ստիպում է սատանային ամեն տեսակ խարդախութիւններ անելու և միայն վերջն է որ զոյնում է: Նա շատ փափագով նւիրած է գիտութեան, բայց սատանայի ազդեցութեան, այլ և կասկածի ներքոյ՝ չաճախ մոռանում է իր մղումը և գիշերները օրդիաների է գնում Բրոկէնում, խաբում է Մարգարիտին, հեղինային: Իսկ եթէ նա վերջում ուղղում է, այդ միայն

այն ժամանակ, երբ արդէն զոյն էր ամեն հաճոյքից...

Գէօթէից յետոյ, այդ նոյն գրականութեան ձևը, այսինքն գործողութիւնների, ինտրիգի վրայ մանրակրկիտ ուշադրութիւնը և բնաւորութիւններ պատկերացնելու անփութութիւնը՝ շարունակում է մինչև Ալէք. Դիւման, որն իր կողմից, բեղմնաւոր երեակայութեանը զոռ տալով, գրում է տասնեակ րոմաններ՝ ի գործողութիւններով, բայց գործող անձերը զուրկ են ուէ բնաւորութիւնից և միմիայն ծառայում են վէպի ինտրիգները կազմելու, լրացնելու համար:

Եւ ինչու արդե՞ք այդպէս էր հին գրականութիւնը մինչև Դիւման. ինչից էր որ այդ գրականութեան մէջ դուք չէք հանդիպիլ ուէ հիւանդացին տիպի:

Ահա այդ հարցին պատասխանում է Լոմբրոզոն այնքան փաստալից և համոզեցուցիչ կերպով, որ ոչ միայն ներկայ գրականութիւնը աւելի բարձր, ծաղկած է հանդիսանում, այլ և հիւանդացին տիպեր նկարագրող վիպասանները համարում են հոգեբան գրողներ:

«Ամենաառաջին պատճառը — ասում է Լոմբրոզոն — այն բնական օրէնքն է, որ իւրաքանչիւր օրգանիզմի, ինչպէս և իւրաքանչիւր արտադրութեան մէջ, ամեն բան հասարակից է սկսում և հետզհետէ բարդին հասնում: Ինչպէս որ առաջ դատաւարութեան ժամանակ, ուշադրութիւն էին դարձնում չանցանքի վրայ միայն, իսկ այժմ, շնորհիւ իմ մետոթի, չանցաւորի վրայ հաս, ինչպէս նախկին բժշկականութեան մէջ ամենից առաջ ուշադրութիւն էին դարձնում հիւանդութեան վրայ, իսկ այժմ ամենից առաջ՝ հիւանդ անձի վրայ — այդպէս էլ գրականութեան մէջ, առաջ իբր չնանկէտ էին ընդունում պործողութիւնները և նրանց մանրամասն նկարագրում, իսկ այժմ կենդանանում են գործող անձինքների բնաւորութեանը վրայ և նրանց աշխատում են պարզաբանել, խոր ուսումնասիրութեան առարկայ դարձնել: Ճիշտ է, որ այդ տեսակ հետազոտութիւնը դժուար է, խորունկ թափափոցողութեան է կարօտ, բայց ճիշտ է նաև որ այդ տեսակ ուսումնասիրութիւնները աւելի համապատասխանում են մեր ժամանակակից զարգացողութեանը և աւելի գոհացում են տալիս մեզ»:

Մենք դեռ աւելի հեռուն էլ ենք գնացել: Մենք ոչ միայն նետել ենք հին ձևը, այլ և սկսել ենք պատկերացնել ժամանակակից կեանքի արտադրութիւն եղող բնաւորութիւններ:

ընդ իրանց բոլոր մանրամասնութեամբ, բնաւորութիւններ, որոնք օգնում են մեզ լուծելու կեանքի խնդիրները, որոնք բարոյական եղբակացութիւնների են տանում և հեղինակի գաղափարների խորհրդանշական մարմնացումն են. և այդպիսով հասնում են մեծ բարեութեան:

Բնական է ուրեմն, որ այնպիսի աչքի լսփող բնաւորութիւնները, ինչպէս են խենթները, խելացնորները կամ յանցաւորները, չեն կարող սպրդել ողբերգակի աչքից. ողբերգակի նրանց մէջ գտնում է բեմի էփէկտի շարժար հարուստ նիւթ և պէտք չունի այլ ևս ինտրիգների. մանաւանդ որ նա այսպիսով չէ էլ հեռանում իրականութիւնից:

Բայց այստեղ հարկ է մէջ բերել մի ուրիշ պատճառ ևս:

Քաղաքակրթութեան զարգացման հետ նկատուում է նաև հիւանդային բնաւորութեանց մի այնպիսի ահագին գումար, որ մինչ առաջներում մի քաղաքի համար հոգեկան հիւանդների մի հիւանդանոցը շատ բաւական էր, այժմ 5—6 հատը բաւական չէ:

Ստատիստիկան ապացուցանում է այդ. Օրինակ. Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում հոգեկան հիւանդների թիւը 1850 թւին 15,610 էր, 1860-ին բարձրանում է մինչև 24,042-ի, 1870—37,432, իսկ 1880-ին մինչև 91,997-ի է հասնում: Միևնոյն Նահանգում, ազգաբնակչութեան թիւը վերջին տաս տարւայ ընթացքում բարձրանում է 30% ով, հոգեկան հիւանդների թիւը հասնում է 155%-ի:

Նոյնն է նաև Ֆրանսիայում և եւրոպական այլ քաղաքակրթութեան երկրներում:

Զրմուռնանք նկատել տալ, որ ոչ թէ քաղաքակրթութիւնն է միայն հոգեկան հիւանդութիւնների աճման պատճառը, այլ և այն, որ գիտութիւնը սկսեց յայտնագործել հոգեկան հիւանդութիւնների այնպիսի նոր տեսակներ, որոնց մասին առաջ սկի էլ գաղափար չուներին: Առաջ տները, փողոցների մէջ երևացող թեթև խելացնորները սկի էլ չէին արժանանում հիւանդանոցների. թեթև ցնորամտութիւնը հոգեկան հիւանդութիւն չէր համարւում, իսկ այժմ այդ բոլորը ուշադրութեան են առնւում և մարդերը «Օրէնսդիտական բժշկութիւնը»

ուսումնասիրում է. քիչ է մնում որ ամեն մարդու ուղղակի խենթ համարի:

Բացի դրանից, մենք կհետենք, որ քաղաքակրթութիւնը արտագրում է նոր ձևի հոգեկան հիւանդներ, որոնք հնումն սկի չըկային: Օրինակ, առաջադիմող կարւածը հնումն այնքան հազիւ կար, որ անունն իսկ միայն մեր նոր դարի մէջ յայտնագործեց և այժմ նա բարձր դասակարգի մէջ երևացող հոգեկան ամենատարածած հիւանդութիւնն է: Յետոյ, ալկոհոլիզմը սկսել է մեծ ծաւալ ստանալ. ոչ թէ նրա համար, որ մեր նախնիքները քիչ էին խմում, այլ որովհետև գոտ ալկոհոլը գործածական չէր հնումն և միայն իբր գեղ էր գործածւում:

Բացի ալկոհոլիզմից, քաղաքակրթութեան աշխարհը այժմ վարակւած է նաև մորփինիզմով, կոկաինիզմով և այլն: Քղերը լարող և քայքայող այս բոլոր հեղուկները այնպիսի աւերներումներ են գործում, որ ազգաբնակչութեան մէջ հետզհետէ ստւարանում է հոգեկան հիւանդների — իստերիկների, ջլախտաւորների, բարոյական անկման հասնող թշուառների, ծայրայեղ էգոիստների, անմիտների թիւը, որոնց ղեկավարում է միայն փողը, կիրքը և որոնց նրանք զոհւում են իրանց ամբողջ մտաւորական և ֆիզիքական ոյժերը:

Այն. փողամոլը, գիշեր և ցերեկ միմիայն փող ղիղիլու վրայ մտածող և այդ նպատակին ամեն միջոցներով դիմող անձը, իր կեանքը օրդիաների և շարասի հաճոյքների մէջ անցկացնողը, գիշերը լուսացնող խաղամոլը և այլն, նոյնքան հոգեկան հիւանդներ են, որքան ալկոհոլիկը, ծայրահեղ եսամոլը, անսիրտը. նրանք էլ նոյնքան արժանի են խենթանոցների մէջ փակելու, որքան շառաջդիմող կաթաւածաւորները և ջլախտաւորները ..

Այսպէս, գրականութիւնն էլ, եթէ չէ կամենում կեանքից դուրս փնտռել իր տիպերը, հանդիպում է ջլախտաւորների, հոգեկան հիւանդների, անհասարակչիւնների, խաղամոլների և.. նկարագրում է նրանց, պատկերացնում: Մի գրող, որքան ճիշտ, որքան նուրբ յաջողւում է ամբողջացած տիպեր տալ, որքան կարողանում է նա վերարտադրել այդ տիպերի հոգե-

բանութիւնը—այնքան նա յաջող գրող է, այնքան նա աւելի լաւ ուսումնասիրել է իր միջավայրը և տեսլ մեզ ժամանակակից կեանքն ու ընկերութիւնը:

Ուրեմն Զոյան, Բուրժէն, Դաստաւակին ոչ թէ խենթանոցներից են վերցնում իրանց տիպերը այլ կեանքից, և խորապէս հետազոտում նրանց ու պատկերացնում, մեր առաջ պարզելով ներկայ մարդկային ընկերութեան անկման, վատասեման արդիւնքները, սոսկացնելով ընթերցողներիս այն խոր ու ճշգրիտ հոգեբանական հետազոտութիւններով, այն ահաւոր տիպերով, որոնք ժամանակակից կեանքի, կազմակերպութեան արդիւնքն են: Ի՞նչ կայ արմատաւոր, եթէ Զոյան իր Բուգոն-Մաքարների մէջ սարսափեցնում է ընթերցողին, միմեանց ետևից ներկայացնելով մի շարք ջլախտաւորներ, անհասարակչիւններ, որոնք սերել են ալկոհոլիկ ծնողներից: Ի՞նչ կայ անհասարակ իրաստեակու ներկայացրած ճշգրիտ, ներկայ կազմակերպութեան արդիւնք եղող տիպերի մէջ, երբ այդ բոլորից չետոյ մարդ այն եղբակացութեան է գալիս, թէ քանի այսպէս անորմալ գրութեան մէջ կըտանջւի մարդկութիւնը, այնքան աւելի կունենայ հիւանդ անդամներ և այնքան աւելի էլ գրականութիւնը մեզ կըպատկերացնի նրանց, եթէ միայն նա չի կամենում երազային անիրական աշխարհների մէջ սաւառնել...

Եւ նկատեցէք. պարզ, դեռ չ'ապականւած կեանքից վերցրած վէպերը, դրամաները չեն տալիս ոչ մի հիւանդ տիպ. իսկ երբ վէպը կամ դրաման մտնում է բարդւած, ապականւած կեանքը նկարագրելու մէջ, նա տալիս է մեզ միմեանցից սոսկալի տիպեր: Այդ բնական է. գրականութիւնը կեանքի արտայայտիչն է, նա չէ կարող այլ կերպ անել:

Հայ գրականութեան մէջ էլ, եթէ միայն երկու վիպասաններն են, որ տալիս են հիւանդ տիպեր,—պատճառն այն է, որ այդ երկու հեղինակներն են միայն, որ շօշափում են այն բարդ կեանքը, այն փչացած հասարակութեան շերտերը, ուր տիրում է ջլախտութիւնը, ալկոհոլիզմը, անհասարակչիւնը և կամ տալիս են մեզ այնպիսի տիպեր, որոնք սնւած աւե-

լի բարձր մթնոլորտի մէջ, չանկարծ ընկնում են անսովոր—ողորմելի շքր-ջանները և մի տեսակ խենթային, անորմալ արարածներ նկատում: Այդպէս է ձիւրվանդագէի Արսէն Դիմաքսեանը, «Քաօսի» մէջ Սիւքայէլը, Սըմբատը, Արշակը... այդպէս նաև՝ Փափագեանի՝ Սուրէնեանը, Աննան, Ապետը և այլն: Բայց այդպէս չեն միւս հայ գրողների տիպերը, որովհետև նրանք ոչ միայն ամբողջացած բնաւորութիւններ, օրիւնքներ, այլ վերցրած են այնպիսի սովորական, գրեթէ նահապետական կեանքից, որոնց նկարագրել են հին չուական հեղինակներից սկսած մինչև Ալէք. Դիմաքս:

Այստեղ մենք կանգ ենք առնում: Այս հարցը լուրջ ուսումնասիրութեան կարօտ է և յանձնում ենք նրան հայ գրադատների հայեցողութեանը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍ-ՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային գործքերի մէջ գեղար-ւեստական երկը ամենապատահա-կանն է թուում:

Իսպոլիս ՏԵՆ

Ինձ միայն մի քանի տասնեակ տարիներ են անցել այն ժամանակ-ւանից, երբ հայկական կեանքի հոգեկան աշխարհը ենթարկւելով ժա-մանակակից պահանջներին՝ հետևեց քաղաքակրթւած և լուսաւոր ազգերի մտաւոր ու բարոյական ընթացքին: Ընդունակութիւններով օժտւած և կեանքի փափագով վառւած հայտար-րը հսկայական քայլերով վրայ վազեց դէպի այդ լուսաւոր փարոսը, որտե-ղից նա սպասում էր և լույս և կեանք և ամեն բան: Ժամանակակից քա-ղաքակրթական բարիքներն ըմբռնե-լու ընդունակ տարրը արդարացրեց իր վրայ դրւած յոյսերը և 4—5 տաս-նեակ տարիներից յետոյ հասաւ մի որոշ չափի և աստիճանի: Նա մեծաց-րեց իր աշխարհայեցողութիւնը, զարգացրեց իր ընդունակութիւնները, ճանաչեց իր և ուրիշ իրաւունքները, սոսկաց իրան վիճակւած ճակատագրա-կան վճռից, սպեղանի պատրաստեց իր վէրքերի համար... Եւ հայ ժողովուրդը այս ամենն արեց մի կարճ ժամանա-կամիջոցում: Յիսնական թվականների սկզբներին նա նման էր մի անփորձ

նաւորդի, որին հարկաւոր էր լաւ ա-ռաջնորդ և ղեկավար: Ընտրեց առաջ-նորդը, հետևեց նրան... սիրեց օտա-րին, գնահատեց նրա արժանաւորու-թիւնն ու բարձրութիւնը, բայց և չըմուռացաւ իր սեպհականը: Եւ ահա այդ օրանից հիմք դրեցաւ հայկական արդի գրականութեանը, որը սակայն մի հետևողութիւն մնաց օտար ազգե-րի գրականութիւններին:

Հետզհետեւ զարթողին քննաճանաչու-թիւնը զարթեցրեց և ժամանակակից պահանջներ: Սթափւած միտքը մի հայեացք գցեց իր անցեալի, ներկայի և ապագայի վրայ, բերեց անցած սրտմոլութիւնների չեղատարանները, հոգս տարաւ պարզել ու մեկնել ինչ որ մոլթն էր ու անորոշ, հասկացաւ ներկայի պահանջները և նրա մէջ ամ-փոփեց ապագայի գոյութեան հան-գոյցը:

Հայոց պատմական դարերում, երբ դեռ ևս չըկար գիրն ու գրութիւնը, երբ դեռ ևս չէր հասել մեծ քնար-երգների ու պատմաբանների ծննդեան լուսաւոր տարեշրջանը, կամ աւելի ճիշտն ասած՝ հայկական կեանքը ան-ընդունակ էր արտադրել մտքի գործը պեղծարարներ, պատմական աւանդու-թիւնները պահուում էին ժողովրդական երգերի մէջ, որոնք մի քանի դարեր շարունակ պահեցին իրանց մէջ ժո-ղովրդական ձայնի արձագանքը: Եւ իսկապէս ինչպէս էր հայոց մասնաչի կեանքը այդ մի քանի դարերի ըն-թացքում: Նա բոլորեց պատմական որոշ շրջաններ, անընդհատ շփւելով լուսաւոր և ժամանակակիցների հետ, բայց թէ ինչ տեսակ հայեացքների նա ծնունդ տուց: Բլբեր ներկայացան այդ հայեացքների ու սրբագործւած պաղափարների համար մարտնչողներ, մեկը չըգիտենք, մենք այս հարցերից և ոչ մէկին չենք կարող պատասխա-նել: Հայ ժողովրդի անցած կեանքի պատմութիւնն ուսումնասիրելիս մեկ ք մէկ էր բաւականանաւք միայն մի շարք ենթադրութիւններով, ենթա-գրութիւններ, որոնք հազիւ թէ մօտ լինէին իրականութեանը, պարզաբա-նէին մեզ հետաքրքրող հարցի էական կողմերը: Չունենալ ոչ մի գաղափար հայ ժողովրդի այն տարեշրջանի կեան-քի մասին, երբ նրա աշխարհակալ պետերը զմայլեցնում էին ուրիշներին իրանց ընդունակութիւններով, չըգի-

տենալ թէ ինչպէս հասունացաւ այն կեանքը, որ ընդունակ դարձաւ հաս-կանալ ու ըմբռնել ազատամիտ դարի ամենամեծ գաղափարը և վերջապէս գիտենալ, որ մարդկային միտքն էլ իբրեւ մի աճող ու առաջադիմող գոր-ծօն, անտիճանաբար պէտք է զար-դանար ու կատարելագործւէր և մի-ևնոյն ժամանակ այդ անհուն տարա-ծութեան մէջ ճանաչել միայն մի ու-կե դար, սա մի գարմանալի ճակա-տագրական գաղտնիք է, գաղտնիք, որին քիչ չընպաստեցին հին ու նոր կրօնների իրար մէջ ունեցած ահաւոր ատելութիւնն ու թշնամութիւնը... Եւ մինչդեռ յոյն իմաստասէր Պյու-տարքոսը յիշում է իր երկերի մէջ հայոց Արտաւազդ թագաւորի յոյն լեզուով ողբերգութիւններ գրելը, հի-նաւուրց Քսէնոփոնը մօտ 40 դար առաջ նկարագրում է իր մի անգամ տեսած հայոց գեղջուկի գետնափոր խուղի մասին, իսկ հայոց պատմաբա-նըն ու բանասէրը ազգային ներքին կեանքին վերաբերեալ չըգրեցին և ոչ մի բան, իսկ ժողովրդի երգերից մի շատ չնչին ու աննշան մասը հասու մեզ:

Դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի բերանում պտտող և սերունդից սե-րունդ անցնող ազգային ժողովրդական երգերը յետագայ հայ կուսիկ հեղե-նակները դասեցին հայոց պատմու-թեան ալբիւրնների շարքում և նրանց մաքուր ու սրտառու ձայներից լսե-ցին հայ ժողովրդի ուրախութեան ու բերկրութեան մրմունջները:

Պատմական մի ընդարձակ շրջանում հայոց ժողովրդական բանաստեղծու-թիւնը իր պատկառելի դերումն էր նա ամփոփում էր իր մէջ հայ ժող-վրդի ժամանակակից ոգին ու կեանքը, իսկ ազգային բանաստեղծական հաւ-ճարի գեղեցկութիւնն ու վսեմութիւ-նը հասել էր մի շատ գեղեցիկ աստի-ճանի: Բայց դժբախտաբար այս կեանք ու ոգի ամփոփող ժողովրդական բա-նաստեղծութիւններից մի շատ թերի և աննշան մասն է հասել մեզ և մենք երբեք չենք կարող նրանց վրայ չենելով ցոյց տալ հին հայոց լուսա-ւորութեան աստիճանը և մտաւոր ու բարոյական վիճակը: Լուսաւոր հինգեր-րորդ դարից յետոյ երբ նշանաւոր գէպերը արձանագրում էին պատ-մաբաններից, երբ այլ ևս կարիք չը-

կար մոռացած չէ՞ պէտք է պատմութեան համար դիմել ժողովրդի սուր յիշողութեանը, և գլխավորապէս ժամանակակից նորարար՝ գաղափարները անխնայ թշնամի էին համարում հինը և անցածը, այդ ժամանակահիշակարձեւ իսպառ մոռացեց հայոց ժողովրդական բանաստեղծութիւնը և իրար չաջորդող անթիւ դարեր ոչ մի պատմաբան և գրող չընդարձաւ դէպի ժողովրդի իմաստիւ նրա հասկացողութիւնն ու համոզմունքը, նրա հայեացքն ու ձգտումները:

Բանաստեղծութիւնը ինչպէս ամեն մի երկրում ու ամեն ժամանակ ծաղկելի ու զարգացելի է այնտեղ, որտեղ բնութիւնը իր գաւազներին ստեղծել է աւելի զարթոյն աւելի աշխոյժ և տեւիչ, նրանց գեղեցկութեան զաղափարը և ոգևորութեան խանդը: Յունաստանի չքնադ Յոնիայի պարզ երկրները ստեղծեց բանաստեղծութեան անմահ հասնարները՝ գերագոյնը՝ Մեծ Հոմերոսին, և այդ կանոն ու ջիւղ երկնքի տակ մարդկային խօսքը առաջին անգամ հնչեց այնքան խանդալատ, այնքան ոգևորիչ ու բաղդալուրդ, հայաստանի մէջ հին ժամանակներում իր բանաստեղծական հոգեով հռչակեցաւ չքնադ Գողթն գաւառը, որը բացի իր բանաստեղծական երկրներէ, իր գաւազներին պարգևում էր ոգևորութեան մի ուրիշ աղբիւր՝ բաղդալատ գինին իր բարեբեր ագրեցութիւնով:

Սակայն բաղդալատը հայ երկրի վրայից տեսան սոգ և չուսահատական դարեր, դարեր, երբ միայն լսում էր չուսահատութեան աղաղակը, գոցութեան կուրդէն մղած ահաւոր մարտի զարհուրելի ճիւղ և լացի ու արտասուքի մեղմ մրմունջները: Բայց այդ հառաչանքի դարերում ինչ էր խորհում հայ ժողովուրդը... Բեր է նրա լացի ձայնը, Բեր է նրա հիւսած պսակը չաղթող դիւցազնի գլարթ ձակատին: Աւաղ, նրա ձայնի արձագանքը չի հասնում մեզ: Նրա երգը որպէս մի ջիւղ հայելի պէտք է արտափայլէր. անարատ ազգային կեանքը, ուր ու անշատացել է չախտեանական մոռացութեան մէջ:

Մենք չենք կարող հաշտել այն մտքի հետ, թէ հին հայերը, ինչպէս միայն չուսահոր ոսկէ դարը, նոյնպէս և նրանից յետոյ չեն արտադրել ժո-

ղովրդական նշանաւոր բանաստեղծներ ու երգիչներ: Հին հայոց աշխոյժ ու վառ բնաւորութիւնը, նրանց՝ գեղեցկի, ազնւի ու բարեքի մասին ունեցած հասկացողութիւնները պէտք էր որ անշուշտ արտայայտուած լինէր բանաստեղծի բերանով՝ այն մարդու, որ երկրպագում է այդ անուաճային առաւելութիւններին և թարգման իրան արտադրող ժողովրդի ներքին զգացմունքներին:

Այսօր, երբ մուրազաւոր սուրբ Կարապետի ծննդից անցել է մօտ 19 դար, և հայ աշուղը նազարանը ձեռին, դռնէ դուռն շրջելով գովաբանում է նրա փառքն ու վեհութիւնը, միթէ նոյն աշուղի նախահայրերից մէկը չէ վերցրել իր հնադարեան բանքիւր և չէ երգել իր նախնի աստուածների դէպի ժողովուրդն ունեցած անսահման սէրը և կամ նրանց պարգևած անհուն բարեքների փոխարէն ժողովրդի ջերմ օրհնութիւնը:

Հայոց դիցաբանական պատմութիւնը հետապնդողին, կարճեւ պարզ լսելի է դառնում Տարօնի գաշտում հայ ժողովրդի արտաբերված օրհներգները, որոնք առաքելում էին աշխարհի դիցուն հիւսիսից ամենաանդրանկին՝ սիրոյ աննման աստուածուհուն: Եւ այդ չքնադ երկնքի տակ, աստուածավայել բնութեան գրկում, իր սրտի տաճարում, իր սիրոյ դիցուն հետ խօսելիս, հայ ժողովուրդը միթէ կարող էր մի ուրիշ լեզու դորձաձեւ քան բանաստեղծականը, եւ այսօր դարերի անհուն տարածութեան միջից մենք լսում ենք նրանց ձայնը, և այդ անորոշ ձայնի հնչիւնների մէջ, որոնք այդպէս խառն ու անհասկանալի հասնում են մեր ականջին, մենք որոշում ենք մի տիպուր մրմունջ, մի ուրախութեան ազաղակ, մի գոհացողական մաղթանք, մի լուր շուրջ ժողովրդի անհուն ու վեհ ձայնը, ժողովրդի, որ լսունաւ երգում էր այդ աննման ու հրաշագեղ դիցուն մեհեանի շուրջը...

Պե. Մոնտեանց

գ ե դ ա ռ է ս

Թատրոն, երաժշտութիւն

Հայկական երեկոյթը Բագուում

Փետրւարի 25-ին կայացաւ Հայկական երեկոյթը Բագուի կուրբի դահլիճներում Մարդասիրական Հնկերութեան գրադարան ընթերցարանի օգտին: Մուտքի կողմից երեկոյթը շատ չաջող էր. եկամուտը մինչև եօթն հազար է հասել: Տոմսակ գտնելու կամ գոնէ կանգնելու տեղ ունենալու համար շաբաթներ առաջ իրար գլուխ էին պատում...

Այնքան շատ էր բազմութիւնը, որ դահլիճ մտնողը տեղն ու տեղը մեխուում էր: Ել ոչ մի կողմ. չէր կարող շարժւել: Գլխաւոր դահլիճը զարդարւած էր Մագնոլիայի տերեւներից հիւսած ծոպերով ու ժապաւէններով, որոնց տակից պսպրում էին գունաւոր ելեքտրական լապտերներ: Կուսակցականք. որ դահլիճի զարդարումը կանաչով անձաշաղ էր մեխերից ուրոսնէ կոխտուել էին կանաչ ծոպեր: Դահլիճի մի անկիւնում շինւած էր կովկասեան վրան, որի մէջ փաճառ էին հանւած ձեռագործի իրեր: Միւս անկիւնում շինւած էր հայեթադարդ պատերից կիւսք, որի մէջ բազմած էին այն տիկիներն ու օրիւրդները, որոնք մասնակցում էին երեկոյթին:

Աւելի հետաքրքրական էր բեմի կողքի անկիւնում շինւած արհեստական ջրվէժը. ելեքտրական լուսաւորութեամբ: Դահլիճը լի էր հանդիսականներով: Տիկիներ, օրիւրդներ, որոնք շաբաթներով և ամիսներով պատրաստում էին երեկոյթին, ցոյց տալու իրանց զարդերն ու զգեստները, արդէն պնւած, աւելի ճիշտն ասած՝ զպնւած բռնել էին իրանց տեղերը:

Հետաքրքրութեամբ դիտում եմ ամեն կողմ և որպիսի հիասթափութիւն. չըզտայ և ոչ մի հայ կին, որ աչքի ընկնէր թէ հասկանում է գոնէ ճկոյթի չափ բան հաշակի, հագնելու ու զգեստների տարազի մասին... Աչքի էին ընկնում երկու կին շատ շնորհալի ու գրանցիօզ ոչ թէ միայն իրանց զգեստներով, այլ և ձև երով ու շարժւածքներով, ժպիտով ու արտայայտութեամբ, սակայն այդ երկու շնորհալիներն հայ

ուհիներ չէին, իսկ մեր փափկասուններն աչքի էին ընկնում խոշոր խոշոր աղամանդներով և մատանիներով մատների, պարանոցի, կրծքի այլև այլ մասերի վրայ, իրանց զոռազոռ, բաց խիստ թանգագին զգեստներով կախ մրուրներով, անշնորհք նիստ ու կացով։ Բարձրանում է վարագույրը, նայում եմ ծրագրին, խաղում են «Վարձու կին» վոդեվիլը։ Թե՛ ինչն էր ոգևորել երեկոյթի ղեկավարուհիներին այդ վոդեվիլը դնելու, երևի այդ միմիայն Ալլահին է յայտնի... Դատարկ, անմիտ վոդեվիլը, չընայելով պ. պ. Աբելեանի և Աւետեանի յաջող խաղին, ոչ մի տպավորութիւն չընդգեց և անցաւ շատ սառն։ Սրանով վերջացաւ առաջին բաժանմունքը։ Անտրակտից յետոյ առանց երաժշտութեան սկսեց երկրորդ բաժանմունքը։ Պ. Դելլա-Տորրէն երգեց երկու անգամ, ջութակահար պ. Վասիլը նուագեց։

ա) Բալլադա Վիլիելմինի և Բ) Վալս Capriccio, Վենետիկու և) «Օրորոցի երգ» Անդրիֆի և Բ) Դնչուների երգ։ Ստրասսագէի Միակ յաջողութիւնը և երեկոյթի փայլը, իհարկէ գեղարուեստի տեսակէտից, էր պ. Վասիլը, որի նւագումը ջութակի վրայ զմայեցրեց իհարկէ հասկացողներին... Չատ յաջող էր մանաւանդ Capriccio և Դնչուների երգը։ Պ. Վասիլը ընդունակ է իր մատների խաղով ջութակի վրայ զարթեցնել մարդու մէջ նոր աշխարհ, վերացնել նրան ու պատկերացնել նրա առաջ կամ կապոյտ աչքերի կապրիզները (Վալս), կամ սևաչեաց գնչուների սիրախոսով ու անզուսպ, կատաղի կրքերի բորբոքման հուրը...

Պ. Պետրոսեանը կարգաց Դամառ-Քաթիպայից մի ոտանաւոր, որ ազգասիրաբար դուր եկաւ հասարակութեան։ Դաշնամուրի ներդաշնակութեամբ տ. Սիրանոյշը կարգաց, աւելի լաւ է ասել, ներկայացրեց Սիւլլի Պրիւգոմի «Փռւած վագան»։ Տ. Սիրանոյշին էլ ազգասիրաբար ծափահարեցին։ Տ. Սիրանոյշը, ինչպէս երեւում է, տարբերութիւն չէ դնում, թատրոնի բեմի և այն բեմի մէջ, որի վրայ ոչ թէ խաղում, այլ կարգում են ոտանաւորներ լսելու համար։

Երրորդ բաժանմունքը կազմում էին պարերն ու կենդանի պատկերները։ Պարողներ շատ քիչ էին և անհետաքրքիր։ Ասիական պարեր պարողներ

րից ամենից վիրտուոզ ու ճաշակով պարողն էր պ. Նիկ. Ասրիբէկեանը, որ պարելիս կարծէք մարմնացնում է իր խաղի մէջ թէ եղանակը պարի, թէ այն ոգին, որը ներշնչւած է պարի խաղի մէջ, մեխում է իր վրայ հանդիսատեսի ուշադրութիւնն ու միանգամայն դիւթում, վերացնում է պարի եղանակը նւագողին։ Երբ պ. Նիկ. Ասրիբէկեանը պարում է, նրա շրջապատող ամեն ինչ խոնարհւում է նրա առաջ այնպէս, ինչպէս որ գեղեցկուհին է իջեցնում իր աչքերը սիրահարի կրծքի վրայ...

Պարերի ընթացքում դրւած կենդանի պատկերները՝ չինգ գեղարուեստ, Փախուստ հոնմերի հալածանքից, Վերջին վայրկեան—յաջող էին, իսկ Ախալցխայի պարերը աւելի լաւ կըլինէին, եթէ մի հմուտ ձեռք ղեկավարած լինէր։ Չընայելով ուշ ժամին, ժողովուրդը չէր հեռանում. ծրագրի վերջանալուց յետոյ, բազմութիւնը խմբերի բաժանւած զւարճանում էր։ Մի տեղ պարեր, մի տեղ կենացներ զով ըմպելիներից, որոնց վաճառողն էր տիկին Սիրանոյշը առանձին կիօսկում, մի այլ տեղ տ. Դարիկոն (ազգանունը չըկարողացանք իմանալ) նւագում էր գիտարի վրայ, երգում ու զւարճացնում հասարակութեան։ Երեկոյթի ապոֆեօզն էր այն «դմբգակութիւն», որ տեղի ունեցաւ սեղանատանը, մասնակցութեամբ շիշերի, բաժակների և բոկալների...

Ա. Ն.

Հայկական ներկայացումներ Բազում

Փետրւարի վերջին երկու շաբաթւայ ընթացքում տրւած ներկայացումներին էլ չէին նկատում հասարակութեան վրայ նախկին կենդանութիւնն ու աշխոյժը. երևում էր, որ ամենքին յոգնեցրել էին թէ ներկայացումները, թէ դուժիններով կատարող հարսանիքները և թէ բազմաթիւ երկոյթներն այս ու այն նպատակի համար։ Փետրւարի 17-ին խաղացին «Խանու-մա» վերին աստիճանի տիպիքական ու ծիծաղաշարժ կոմեդիան, Չատ ու շատ լաւ էր օր. Վարդուհին Խանումայի դերում. կարելի է ասել, որ այդ դերը օր. Վարդուհու համար է գրած։

Օր. Վարդուհուց յետոյ յաջողութիւն ունեցաւ պ. Արաքսեանը Տէրտէրեց Ափփի դերում։

Պ. Արաքսեանը երգեց նաև կուպլետներ օրւայ չարիքից, սակայն երգած կուպլետները միանգամայն զուրկ էին գրական ճաշակից, ոչ մշակւած էին և ոչ էլ կուլւած. խորհուրդ ենք տալիս պարոն Արաքսեանին, որ կուպլետներ չօրինելիս բաւական չէ միայն ներքին բովանդակութեան զոռ տալ, այլ և հարկաւոր է արտաքին գրական մշակում ու կոկում։ Միւս դերակատարները բաւարար էին։

Վերջը դրւեց «Մըկըշի հաբսամիք» 1 գործ. վոդ., հեղ. Ա. Աբելեանի։ Այս վոդեվիլում պ. Աբելեանը աննման խաղաց Մըկըշի դերը։ Հասարակութեան մի կոշտ ծիծաղ պատճառեց նա։

Փետրւարի 20-ին ի նպաստ խմբի բեմաստր Ս. Գ. Հախումեանի՝ տրւեց Դիւմա Որդու «Կամիլիազադ» սիկին 5 գործ. դրաման։ Չատ յաջող էր պ. Պետրոսեան ժորժ Դիւվալի դերում, թէպէտ և խզւած ձայնը վնասում էր տպավորութեան։ Բեմաստր Հախումեանին մատուցին մի քանի ընծաներ և դրամական ծրար։

Փետրւարի 24-ին դրւեց Հայէւի «Հրեուհի» 5 գործ. դրաման, թարգմ. Ն. Աբելեանի։ Եղիազարի դերը շատ յաջող կատարեց պ. Աբելեանը։ Լաւ էր օր. Վարդիթերը Հուսէյի դերում, իսկ միւսները բոլորն էլ թոյլ էին։

Փետրւարի 26-ին տրւած ներկայացումով այս տարւայ սեզոնը փակեց։ Այդ օրը խաղացին Բագլեցիների սիրած ու փայփայած «Ջաւակ» 5 գործ. մելոդրաման, թատրոնը կատարելապէս լի էր։ Առհասարակ մելոդրաման մեր խումբը բաւական յաջող է խաղում. ի հարկէ ամենից շատ յաջողութիւն ունեցաւ տ. Սիրանոյշը Մադլէնի դերում, ասլա պ. Պետրոսեան Մենիէի, պ. Արաքսեանը Անդրէի և պ. Յարութիւնեանը Ժորժ Բրոկարի դերում։ Հասարակութիւնը խաղի ընթացքում կարծէք մելոդրամայի գործող անձինքների հետ էր ապրում, ծափահարում էր մի կողմից առաքինութեան ու բարութեան ներկայացուցիչներին ու չարութեան նահատակներին (Մադլէն, Մենիէ, Անդրէ, բարոն Մաքս և ուրիշները) և անսահման բերկրում, երբ տեսնում

էր առաքինութիւնը վերջ ի վերջոյ յաղթանակը տարած ու չարագործութիւնը պատժեալ: Այս մեր նկատողութիւնը շատ լաւ բնորոշում է մեր հասարակութեան մտաւոր - գրական զարգացման և ճաշակի աստիճանը, որը ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, մանկական շրջանից դեռ դուրս չէ եկել...

Ա. Նազարեան

Մեծ պատի գալով, կոնցերտները սեզոնը սկսեց: Մեր օպերային երգիչները իրանց հրաժեշտի կոնցերտներն են տալիս. Պերես, Դէլլա-Տորրէ Իրանց կոնցերտում միայն նիւթական և օւսսիօնների կողմից աջողութիւն ունեցան, իսկ իրանց երգած կտորները չըզոհացրին հասարակութեան: Վերոյիշեալ արտիստները աւելի օպերային երգիչներ են, իսկ կոնցերտներում շատ դժգոյն և ոչ հետաքրքիր:

Այդ կողմից աւելի քան աջողակ էր տեսնոր Կոստանեանի կոնցերտը, որ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսի ժողովարանի դահլիճում, ամսիս 9-ին: Արտիստը մեծ յաջողութիւն ունեցաւ, երգելով մի շարք բոմանսներ և արիաներ գաւազան օպերաներից: Նրան ընդունեցին շատ սիրալիր և մատուցին մի քանի դափնէ պսակներ. հասարակութեան բուռն պահանջմամբ նա երգեց իր ձայնն ազգային Կոնցերտի ժողով. զեղեցիկ երգը: Կոնցերտին մասնակցում էին տ. Փերտիզ, վիօլէնչիստ Տալէնտ, որոնք նոյնպէս լաւ ընդունեցին: Ուշադրութիւն արժանի երևոյթ որ այդ երեկոյ նկատեցինք, այն էր, որ ժողովարանի դահլիճը լցրել էին միայն հայեր. կային միայն մի-երկու հրէաներ:

Երեքշաբթի էլ, մարտի 16-ին նշանաւոր դաշնակահար Վ. Սվաճեանի կոնցերտն է: Յարգելի երաժշտապետի այդ կոնցերտը, հաւատացած ենք, որ մեծ յաջողութիւն է ունենալու և Թիֆլիսի երաժշտասէր հասարակութիւնը, որ լսել է Բուբինշտէյն, Բէզենաուէր հռչակաւոր երաժշտապետներին, չրպիսի ամաչի հաջ տաղանդի նւագները լսելով:

Հինգշաբթի, ամսույս 11-ին պ. Կամիլօնսկին պ. Վասիլէի (ջութակահար) մաս-

նակցութեամբ Գանձակում տեղական ժողովարանի դահլիճում տուաւ մի կոնցերտ: Ժողովուրդը շատ կար: Պ. Կամիլօնսկի երգից Բուբինշտէյնի Դեւից և Ջաչկովսկու ԷՅԳ. ՕՌԵԳ. ու ՍԻՄ. ՃԱՄԱ օպերաներից արիաներ:

ՆՈՐԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԱՅԲՈՒՅԷՆԻ ՄԻՋ

«Մուրճ» ամսագրի այս տարւոյ № 1-ում մի համակրելի նորմուծութիւն է արել տպագիր տ. տառի վերաբերմամբ: Մինչև այժմ տ. տառը, մեր տպագիր ալֆաւիտի մէջ նման լինելով ա-ին, միշտ շփոթեցրել է, թէ սկզբնական կրթութիւն ստացող հայ մանուկին և թէ հայ սրբագրիչներին: Գոնէ ես, մօտ տաս տարի գործելով մանկավարժական ասպարիզում, չաճախ հանդիպել եմ դժուարութիւնների, մինչև որ աշակերտներին իւրացնել եմ տւել տ. և ա. նոյնաձև տառերի զանազանութիւնը, որ կայանում է միմիայն աննշմարելի մագական գծերի մէջ: «Մուրճի» նորաձև տ. տառը բաղկացած է մագական գծերով միացած երեք հաստ թեւքաշ գծիկներից: որոնցից երկուսը իրանց երկայնութեամբ հաւասար են միմեանց, իսկ միջինը աւելի երկար է: Այս նոր ձևի տ. նման է ձեռագիր տ.ին միայն այն տարբերութեամբ, որ տպագրի միջին գծիկը մի փոքր կարճ է ձեռագրի միջին գծիկից: Նոր ձևի տ. շատ որոշ և թելիէֆ կերպով զանազանում է ա. տառից և ընթերցանութեան համար մեծ յարմարութիւն է ներկայացնում *):

Ի դէպ է այստեղ նկատել, որ հայոց զ, դ, ռ, չ, ջ տառերը նոյն անշարմարութիւնն են ներկայացնում, ինչ որ տ. ն. ցանկալի է, որ այդ տառերն էլ ձևափոխւելին և այդպիսով դիւրըմբռնելի դառնային ընթերցողի համար: Վատ չէր լինի, որ եթէ ու, եա, իւ երկբարբառների փոխարէն գործածւէին առանձին նոր ձևի տա-

*) Համաձայն ենք որ տպագիր հասարակ տ. տառը պիտի փոխել, բայց ոչ պ. Արամիսեանցի առաջարկած և յօգւածագրի հաւանած ձևի նման, որ տգեղ է, այլ եթէ ոչ ուրիշ աւելի գեղեցիկ ձև, գոնէ շղագրի (ս) նման դարձնելով միշտ:

ներ, որոնք աւելի կը հեշտացնէին հայերէնի ընթերցանութիւնը: Յայտնի է, որ իւ երկբարբառ է միայն այն ժամանակ, երբ իրանից յետոյ մի որևիցէ արմատական բաղաձայն ունի (հիւ-ր, հիւ-ք, իւ-դ), իսկ ուրիշ դէպքերում կարդացւում է, ինչպէս իվ(անիւ, պատիւ, հիւանդ), հիմա արի և հասկացրու նոր սկսող մանուկին կամ այլախօս հային՝ թէ, հիւսիս, անհիւներ, աղբիւրից, դիւանաւ, սիւնակ, դիւրին և այլ բառերի մէջ երբ է իւ կարդացւում, երբ իվ? Կամ կամ թէ հիւսիս և անհիւներ խօսքերի մէջ ա-ն է արմատական բաղաձայն, թէ ն-ն? Մի հարց, որին միայն կարող է պատասխանել հայերէն իմացողը, ոչ թէ նոր սկսող մանուկը:

Թարգման Թումանեանց

ՀԻՆԵՆ ՔԱՂԱՔՈՒՄ

Փետրարի 16-ին Բիբի-Յէյբաթի երկունքը բաղնիքների համար ծնել է ոսկեզանգուր շատրաններ: Դեռ պորձը չըսկած, ում ձեռքը ֆորտունան մի կտոր այդ հողից գցել է, նա արդէն իր գրամագլխից տասնքսան անգամ աւելի հաստատ շահ հէնց երկուշաբթւոյ ընթացքում գլորպանն է զննում և ապա մի քանի ժամանակից յետոյ խփող շատրաններին չուում աչքերը: Եղբ. Բուռլաթեաններ և ընկ. վրայ մնացած աճուրդում Բիբի-Յէյբաթում մի կտոր հողը զիջանեցին մի ուրիշ ընկերութեան 200,000 ռուբլիով: Իսկ մի օր չանցած մի ուրիշ ընկերութիւն առաջարկել էր 100,000 ռ. շահ այդ երկուհարիւր հազար տուղներին. բայց սրանք աչքս չըզիջանեցին: Վուկան և Տարօն ը.կ. ի դէմս պ. Զուշուդ Յակոբեանի ֆորտունան տուաւ Բիբի-Յէյբաթում երկու կտոր հող մօտ 15 դեսետին. դրանցից մէկը Թաղիւի, այժմ Վիւաու ընկ. և Զուբալովի հողերի շարքումն է (վերջիններս յայտնի են իրանց անսպառ շատրաններով): Այժմ այդ միացեալ Վուկան և Տարօն ընկերութիւնը 600,000 ռ. դրամագլխով մի օրւոյ ընթացքում կազմել է Բիբի-Յէյբաթ անունով մի նոր ընկերութիւն 120 բաժնով, բաժինը 5000 ռ. և սկսել նախապատ-

րաստութիւններ վիշկաներ կառուցանելու որպէս զի աճուրդի հաստութիւնը ստացելուց, իսկոյն սկսեն հորերի փորելը: Մի քնկերութիւն Ռացւայ բանկերի միջոցով այդ նորակազմ ճիւղ-Ֆէյբաք ընկերութեան առաջարկել է 150,000 ռ. շահ նրա հիմնադիրներին, միայն թէ սրանք իրանց գրամադուլը համաձայնեն կրկնապատկել ընդունելով նրանց հաւասար ընկերք տալով 600,000 ռ. բաժին: Սակայն այդ առաջարկը չի ընդունել, որովհետեւ ուրիշ շուկաներ, աւելի շահաւէտ, նույնպէս լսում են:

Միւսիք ընկ. տերերը՝ պ. պ. Մ. Դուրուխանեան, Ս. Մ. Մադաթեան և Դ. Իւզընջեան հրաժարեցին իրանց այդ հանքը վաճառել 1,300,000 ռ. և այժմ մտադիր են կազմել 1,600,000 ռ. մի ընկերութիւն: Պ. պ. Թումանեան և Ջանումեանը բանակցութիւն են սկսել մի ֆիրմայի հետ նրա հանքերը գնելու և պիտի կազմեն նույնպէս մի ընկերութիւն:

Չհաւաւէտ է նույնպէս Փոռոզ ընկ. գործերը և սրանք էլ ընդարձակում են իրանց դրամագլուխները: Աղիւսի մեծ պահանջ է զգացում և ահա սկսել են կազմել ընկերութիւններ, այդ պահանջն էլ լրացնելու համար:

Օպերան անցեալ կիրակի օրւանից սկսել է իր ներկայացումները: Խումբը կազմւած է Թ. Ի. Երզնիւներից և մի ուրիշ երկու նոր արտիստներ էլ կան: Կարմենի մէջ տ. Օլիւնա, որ հագւում երգում է իր նախկին Խոզիֆովիչ անունով, աջոցութիւն ունեցաւ և իր սիրուն խաղով հմայեց բազմաթիւ հանդիսականներին: Պ. Մաքսալով իր խրոխտ բարիտոնով՝ դորէադոր կատարեալ հիացրեց ունկնդիրներին: Պ. Բորիսենկո. Խոն. Խոզէ միջակ էր, իսկ տ. Սամոյլովա-Միքայէլայի դերն էր երգում: Հետեւեալ օրը երգեցին ԲՅԷ. ՕՒԵՂԻՄԵՆ. Բարիտոն Կլադկով, որ կատարում էր Օնկգինի դերը, թէ իր խաղով և թէ երգով փչացրեց այդ սրբանշիլի պարտիան:

Երեքշաբթի օրը Այիդա երգեցին ցիբկում: Ուրբաթ օրերը արտիստիկ ընկ. Գալսիճումն են տրուում օպերաները: Անտրպրինետը պ. Զուրաբեան մեծ ճախներ է անում դէկորատիւններ

րի և ակսեսուարների վրայ: Վաղը երկուշաբթի նշանակւած է տ. Ալեք. Ֆոստեմի գատորը, երգելու է նշանաւոր արտիստուհին Տրաւիատայում:

Այստեղ, Բագումն է Զամախութեմի կառավարիչ Զ. Մեսրոբ վարդապետը: Անցեալ կիրակի նա քարոզ խօսեց ս. Աւետարանից տալով բացատրութիւններ: Ժողովուրդը գոհ մնաց նրա քարոզից:

Նաւագնացութիւնը դեռ բոլորովին չըբացւած նախի գինը սկսում է բարձրանալ: Ասում են մի օտար փիրմա կամեցել է երկու տարով պայման կապել որոշ քանակութեամբ իրան նախ մատակարարելու փութը 13 կոպէկով, սակայն այդ պայմանը ընդունող չի եղել:

Պաշտօնագրային

Զուշայ քաղաք. խորհուրդը, Ն. Կ. Բ. Մեծ Իսխան Միխայիլ Նիկոլայեւիչի պետական ծառայութեան 30-ամեակը շաւրածոցներու համար, որոշումն էր կայացրել տեղի ռէալական դպրոցում երեք թոշակաւոր պահելու: Մեծ Իսխանի անունով Լուսաւորութեան միսիստութիւնը Ն. Կ. Մ. Բարձրագոյն հաճութեամբ հաստատել է այդ որոշումը: Թոշակաւոր բնորւելու են յիշեալ դպրոցի աշակերտներից՝ առանց կրօնի խտրութեան:

Պետերբուրգում շուտով յըբացւի առաջին մասնաւոր դպրոցը համար խուլ ազգիւհանց համար:

Ս. Պետերբուրգի համալսարանում կախւած է հետեւեալ չափադրութիւնը. Պետերբուրգի համալսարանի խորհուրդը, հաւատացած լինելով որ համալսարանի և թէ ուսանողութեան շահերը պահանջում են համալսարանական կեանքի անյապապ վերականգնումը, դիմում է ուսանողութեան հրաւերով սկսել սովորական համալսարանական պարապմունքները: Խորհուրդս կարող է չայտնել, որ այն ուսանողների փնակը, որոնց վերաբերմամբ տեղի ունեցած խանդավառութիւնների պատճառով, ընդունւած են աղմկնկարական միջոցներ, կրթեթէ

ւացնեն: Պոֆեսորները հաւատացած են, թէ իրանց աշակերտները կռձայնակցեն իրանց հոգեբուղի հրաւերին: Դասախօսութիւնները համալսարանում վերսկսեցին մարտի 1-ից:

Ներկայումս Պետերբուրգում երկր և պետ. կալաճների միսիստութեան մէջ քննում է որքան կարելի է շատ գիւղատնտեսական ստորին ուսումնարաններ բանալու կաշարութեան մէջ ընդհանրապէս և կովկասում մասնաւորապէս:

Պետերբուրգից Ռուս. դորձակալութիւնը մարտի 9-ից հեռագրում է համալսարանի վարդաթիւնը միջնորդեց անկարգութիւններին մասնակցելու համար արձակուած 70 ուսանողների փնակը մեղմացնելու մասին: Միսիստը հաստատեց այդ միջնորդութիւնը: Այդ միջնորդութիւնը միևնույն ժամանակ ևս վերջնական դատավճիռն է Բարձրագոյն հրամանով յանձնարարւած էր վերականգնել կարգը համալսարանում: Բնորդ 78 արձակւած ուսանողներին թույլ է տրուած կրկին մտնել համալսարան իրանց ոգևորութեան համար վնասուած 78 ուսանողներից՝ որոշեալ է 2-ին յանդիմանել և 3-օրով վարդաթիւնացնել: Բնացածներին յանդիմանութիւն կարգացին: Դրանք միջադէպ միջոցառումներ են: Գտնելով որ միջոցառումները անհաջողակ են, որոշեցին թույլ տալ միջոցառումներ: Ուրբաթ անցած փետրեարի 26-ին բախտ է ունեցել ներկայանալ Նորին Կայսերական Մեծութեան Թագաւոր Կայսրին Բարձրագոյն դրանք տեսեկապետ Դիմալ Զերեւաշէ: Դիմալ Զերեւաշէ արձակուած էր միջոցառումներից:

Մինչև ամսիս վերջը, ինչպէս լսում է, էջմիածին կողակտերի վեհափառ չափապետը:

Պետերբուրգի Խարկովի և այլ տեղերի համալսարաններում և ինստիտուտներում վերսկսուած են դասախօսութիւնները, որ դադարած էին ուսանող երիտասարդութեան մէջ սկսւած ընդհանուր շարժման շնորհիւ: Ի կրկնում ուսումն. շրջանի հոգաբարձի կարգադրութեամբ՝ դասախօսութիւնները ընթերցումը և փորձական պարապմունքները զայգ արագորձ են հա-

Յարտարարական միջին դարապարակների
միջին դարապարակների մասին իմ կարգա-
դրությունները

Սուրբ Բարսեղի շատ մեծ հոգս է
ստանում հայերի մասին։ Նա հրամայել
է Փոքր Ասիայում (իմա հայաստանում)
բանալի թրքականապետարան-
ներ հանդիսանալ համար։ Օսմանյան
կառավարությունը չի կամենում, որ
անգլիական և ամերիկական որբանոց-
ներ շատ տարածվեն հայաստանի գա-
ւառներում։

Թիֆլիսի բաղաժառանգ օգնական
ընտրելու համար քաղաքային խոր-
հրդարանը մտադրանքով է մեջ է
ընկել։ Ինչպես յայտնի է քաղաքա-
գլխի օգնական Ա. Ա. Իւանէնկոն նա-
հանգապետի կարգադրությամբ հե-
ռացրած էր քաղաք վարչության
անդամի պաշտոնից։ Ուստի նախ քան
խոր օգնական ընտրելը, անհրաժեշտ
տեղեկություններ են ժողովելու իւր
նենկոյի ընտրության մասին, որովհե-
տե նա չէ հեռացրած քաղաքա-
գլխի օգնականի պաշտոնից։

Պետերբուրգի նկարիչները Պուշկին-
ցի յորեկեանցի առիթով կամենում են
կազմակերպել մի անձեռնմխելի դրա-
մակոլա, որի տոկոսով ամեն տարի
կրկնորոշ ատիւի այն նկարիչը, որ ամի-
պատկերի սիւսէն կրկնորոշ բանա-
մարտի տեղեկագործութիւններին
Ինչպէս երևում է, կովկասի աւա-
զակները վճել են ամեն տա-
րի մի պրիստաւ սպանել «*НОВ.*
ОБОЗ.»-ին հեռագրում են Գանձակից,
որ Նաբի-Ալիյի կրկնում աւազակների
հետ հրացանած գողութեան ժամանակ
սպանել են ոստիկանական պրիստաւ
Չիկովանին և չափար Իսմայիլը։ Սպա-
նութեան տեղը գնացել է մի հարիւր
կողակ։

Միջին Երկրի պէտք է յանդուգն
աւազակները օրէնք և կարգ սովորեն
մեզ համար։

Արասահմանի մէջ թերթերը հա-
ղորդում են, որ Նաբաբի հայերը
մի կողմից հայապետ ամերիկացիների
հետ Ամերիկո-Հայկական բնկեռութիւն

են կազմել։ Բոստոնի հայերն էլ հիմ-
նել են ռաւաճակաւն ակումբ, որ
նպատակ ունի դաստիարակել տեղա-
կան հայ երիտասարդութիւնը, որա-
մական հաւաքումներով օգնել թիւր-
քաց հայաստանի կրթական գործին
և իր գործունէութիւնը հետցհետեւ
տարածելով ամերիկայի գանգան քա-
ղաքների մէջ՝ հայ գաղթականու-
թեան մէջ միութեան կապ գտնալ։
Ցանկանալով ամերիկայի հայերին ա-
ւելի եռանդ իրանց բարի մտադրու-
թիւնները արատեսեալ։

Պարսից Լոմբուզ Բայրամի առա-
ջին օրը, մարտի 9-ին, Թիֆլիսում
բնակւող պարսկահայտակները շնոր-
հաւորութեան գնացին պարսից ընդ-
հանուր հիւպատոս Մուշրի-Ալ-Միւլ-
քին։ Երեկոյեան հիւպատոսարանը և
պարսկահայտակների տները լուսա-
վառած էին։

Կ. Պոլսի թերթերից իմանում
ենք, որ Նուբար փաշան 100 միլիօն
ֆրանկ կարողութիւն է թողել։

Թիֆլիսի առևտրական բանկի կա-
ռավարիչ ընտրւեց Կ. Ալիսանեան.
նախկին կառավարիչ պ. Մ. Թամամ-
շեան՝ հիւանդութեան պատճառով
հրաժարւած է պաշտօնից և ներկա-
յում բժշկուած է Մոսկուայում։

Թէ քաղաքում և թէ գանգան
կողմերից հասած տեղեկութիւններից
երևում է, որ ծաղիկ հիւանդութիւնը
նաստիկ տարածւած է։ Հիւանդացող-
ների մէջ կան և շատ հասակակոյներ
իսկ զոհ դարձան։

«*C. Net. Bn.*»-ի լրագրից տեղե-
կանում ենք, որ փնտնենների ինստի-
տուտի հինգերորդ կուրսի բոլոր ու-
սանողները փետրարի 22-ից մերժել
են ստանալ «*НОВОЕ ВРЕМЯ*» լրագիրը։
Այդպէս վաւերցին և ուսանողական
ինստիտուտի գրադարանը և ուսանող-
ների հանրակարգարանի ընթերցարանը։

Նաւթ լուղւում երեխաների հողատա-
րութեան ընկերութիւնը բացել է եր-
կրորդ մի ճառարան։
Իրոյում Վ. «*НТСТ-ОП*»-ը

Առաջարկւած է ընդարձակել Նաւ-
թուղի Նաղեժ գիւնան ապաստարա-
նում գտնուող ընկեցիկ-երեխաների
Օլլգինեան մանկաբարձական ինստի-
տուտի բաժանմունքը։

«Մշակը» Պետերբուրգից տեղեկու-
թիւն է ստացել, որ սենատը փոխել
է այն կարգադրութիւնը, որով հրա-
ժարեցրած էր Նոր-Նախիջևանի քա-
ղաքային Բալաբանեան իր պաշ-
տօնից։ Այս նոր փոփոխութիւնը
կատարել է պ. Բալաբանեանի սենա-
տին տաճ բողոքի հիման վրայ։

Թուրք աւազակներից պակաս չան-
դուգն չեն և թուրք գողերը։ Մարտի
7-ին թուրք գողերը մտնում են քաղա-
քիս 6-րդ մարզի գոտի ու մի կախութ և
մինչ նրանք կամենում էին ապրանքները
փախցնել, զիւր է հասնում ոստիկանու-
թիւնը։ Գողերից մէկը զոհ գինադող ու-
տիկաններից մէկին դաշտի հարած կե-
րով սպանում է։ Եւ անմիջապէս փախչում
Միւս օրը ձերբակալուած ռճարագործ և
ապս-ընկերները։ Սպանւած ոստիկանի
ընտանիքը անացել է գուրկամեն միջոց-
ներէր, այնպէս որ զանազան քաղաքա-
մարերի ոստիկանների մէջ ժողովարար
թիւն էր բացւել թէ նրա զոհանքիւն
թէ նրա թաղման համար միջոց էր

Գեղարեսական նորութիւններ

Ներկայումս Նոր Եւրոպայում

Ներկայումս Նոր Եւրոպայում

Ներկայումս Նոր Եւրոպայում
է, որ սկսում է ամեն
մի ալանդակ նորութիւն։ Այս տարի
նախկին 1-ից սկսած «*Black diamond-
express*» կոչւող երկաթուղու գնացքի
մէջ կրկնւեն ներկայացումներ և կոն-
ցերտներ ճոխապարհորդների համար։
Մի վաղու չատկացրած է դրա հա-
մար մէջը շինւած է փոքրիկ բեմ և
տեղեր 51-60 հոգու համար։ Կրկնի
նախաձեռնութեամբ ևս ներկայացումներ
տեղի կունենան գանադան տեսակ և
կրկնեն անաւտեան ժամը 10-ից
մինչև գիշերու այն 12-ը։ Ինքաբանիւ
ներկայացումից լին ժամ առաջ կոն-
դուկտորները ման կրկնում ամբողջ
գնացքի մէջ և կըրկնեն յայտարարու-
թիւնները։ Երկուսն էլ (կըմպակ) տոմ-

սակներ ներկայացման մուտքի համար հաց տարօրինակն այն է, որ այդ վագոնը ի հարկին կըծառնալի ուրիշ նպատակի էլ. այսինքն որոշ ժամերին բեմը կըփոխուի եկեղեցական բեմի և կիւրակի առաւօտները մի որոշած պատարի կըսկսի պատարագել և քարոզ խօսել. կըլինի կանոնաւոր ժամերգութիւն: Այդ բոլորը այնքան չարմար չինւած է, որ բեմը, ամբողջները և այլն, կարելի է տեղիցը հանել և սրահը ամեն ժամանակ կարելի է դարձնել ծաղիկներով զարդարած պարագահ լիւծ, ուր ճանապարհորդները կարող են մի կանոնաւոր նւագախմբի երաժշտութեան լոյս պարել և այգալիսով անցկացնել ճանապարհի տաղտուկութիւնը...

Գրական նորութիւններ

Մամուլի միջազգային ժողովը այս տարի գումարելու է Հոլմոմ, ապրիլ ամսուայ մէջ. կազմակերպող շանժ-ժողովը նշանակել է ժողովի սկիզբը ասորիի 5-ին (մարտ 24) և կըբացուի թագաւորի ու թագուհու ներկայութեամբ: Հոլմի քաղաքագլուխը կազմում է երեկոյթ կապիտոլում ի պատիւ ժողովի անդամներին: Թագաւորը, հաւանականօրէն, մամուլի ներկայացուցիչներին կըհրաւիրի զբօսանքի Կիւրինայի այգիներում: Մեծ պատարասութիւններ են տեսնում այդ մասին:

—Այս տարի, յունիսի 23 ին կըտօնուի Գուտտեմբերգի 500-ամեակը: Մայնցում, մեծ մարդի հայրենիքում: Տօնը կըտօնուի երեք օր և շատ մեծ շքեղութեամբ:

—Մտադրութիւն կայ տօնելու այս տարի գերմանացի յայտնի վիպասան Զպիլհադէնի գրական գործունէութեան յիսնամեակը: Տաղանդաւոր և ժողովրդական գրողը այժմ զբաղւած է գրելով մի մեծ վէպ ժամանակակից կեանքից և կըսկսի տպագրել մարտ ամսի վերջերում: Այդ վէպը շօշափում է հասարակական ներկայ կեանքը:

—Կոմս Լև Տալստոյը թոյլատրել է իր «Կիւսակի» վէպի ձրի արտատպելը: Նայնպէս և առաջիկայում տպելիք իր գրաւորներինը:

—Յունարի 12-ին և տ. (հ. տ. դեկտեմբերի 31-ին) Զօրայի Պարիզում ապ-

րող բարեկամները սարքել էին մի ճաշ-կերույթ, տարեթիւը լրանալու առթիւ յաւերժացնելու նրա այն յօգւածի երևան գալը, որով սկսեց Իրէյֆուսի գործի նոր փազիւրը:

—Յունիս ամսին Գերմանիայի Փրանկ-Փուրտ քաղաքում փառահէղ հանդէսներ են կատարուելու մեծ բանաստեղծ Գէօթէի Ջնոյեան 150 ամեակի առիթով: Ներկայումս արդէն ընտրւած են կոմիտէի անդամներ՝ ծրագրի համար խորհրդակցելու: Այդ հանդէսները պիտի տևեն երեք օր: Քաղաքը լուսաւորուելու է, ճրագալոց են սարքելու, ժողովրդական տօներ են կազմելու, պարահանդէսներ են լինելու, ձրի ներկայացումներ են տեղի ունենալու և այլն: Ծրագրի մէջ մտել է և այն, որ ժողովրդական տօնախմբութիւն կազմուի Փրանկփուրտի շրջակայ անտառում, ուր սովորութիւն ունէր Գէօթէն յաճախ զբօսանքի գնալու:

—Պարիզում հրատարակող Անահիթը հաղորդում է, որ 3. Ալիշանի Սիսուան պատկառելի երկը շուտով լոյս կըտեսնի Փրանսերէն թարգմանութեամբ: Տպագրութիւնը կատարուում էր հանգ. Նուբար փաշայի յանձնարարութեամբ:

Խառն լուրեր

—Պարիզից հեռագրում են, որ բանակցութիւնները Սոլիսբերիի և Կանբոնի մէջ (Փաշոգի հարցի մասին) այնպիսի վերջնական համաձայնութեան չանգեցին, որ կարող էր ցանկալի լինել Փրանսիայի համար:

—Լոնդոնում բանաւորների ներկայացուցիչները միջազգային ժողով է տեղի ունեցել զինադադարի առիթով: Կային բացի անգլիացիներից նաև Փրանսիացի, Գերմանիացի և Բելգիացից եկած հռետորներ: Բոլոր ճառախօսների նշանաբանն էր ընդհանուր խաղաղութիւն և համաշխարհային եղբայրութիւն: Անգլիական բանորների անելով, միջազգային աշխատանքի նպատակը պիտի լինի աւելի սերտ և ընդհանուր եղբայրութիւնը, որ կ'ոչնչացնէ պատերազմները և իրաւունքը կըյաղթանակէ ոչոքի դէմ:

—Փրանսիայի հանրապետութեան նորընտիր նախագահ Լուիէի մեծահոգութիւնը՝ «НОВОСТИ»-ի ասելով՝

ընդհանուր յարգանք է ներշնչել Փրանսիացիներին: Նա ներել է այն բոլոր չանցաւորներին, որոնք իր դէմ թշնամական ցոյցեր են արել:

—Իտալիայի օրինակին, որ պատերազմով կամենում է վախեցնել Չինաստանին մի պատառ էլ ինքը կորդելու նպատակով, մտադիր է հետևել և Աւստրիան: Իտալիայի պահանջը պաշտպանում են Անգլիան և Փրանսիան:

—Քաջարի ֆիլիպպեցիները Եւրոպա առանձին պատգամաւորութիւն են ուղարկում բողոքելու ամերիկացիների բռնութիւնների դէմ: Ամերիկական նաւատորմի ծովակալ Դէլէյ վտանգաւոր հիւանդացի է:

—Լեալին անուշով մի որսորդ յայտնել էր լրագիրներում, որ Սիբիրում զրտնել են Անդրէի, իր ընկերների դիակները և օդապարիկի մնացորդները: Պրոֆեսոր Նորդէնշիլդ հաւանական համարելով այդ տեղեկութիւնը, դիմեց թագաւորին (Քէդիայի) տալ 1500 կոն Ֆ. Մարտինին Սիբիր գնալու Անդրէի հետքերը գտնելու համար: Թագաւորը չարդեց Նորդէնշիլդի առաջարկութիւնը և Մարտինը ճանապարհ ընկաւ:

Երևի շուտով կիմացի գիտութեան նահապալներին մասին ճշգրիտ տեղեկութիւն:

—Խաղաղութեան կոնֆերէնցիան Հաագում կըգումարուի մայիսի 18-ին (6): Կոնֆերէնցիայի պատաւոր նախագահ կըլինի Հոլանդիայի արտաքին գործերի մինիստր Բոֆորը, իսկ իսկական նախագահ ուստաց Լոնդոնի դեսպան բարոն Փոն-Ստալը:

—Վճռաջինջ ատենը որոշել է երկրորդ անգամ հարց ու փորձի ենթարկել տխրահռչակ Էստերհազիին: Հաստատող կայ, որ իբր Էստերհազին խոստովանել է Իրէյֆուսի անմեղութիւնը: Էստերհազիի ասելով վերաքննութեան կողմնակիցները անպայման ճշմարիտ են, սակայն ի դուր են իրան մեղադրում: Բորգերոն գրել են ուրիշները, որոնց հեղինակները յայտնի են վճռաջինջ ատենին:

—Թիւրքիան, երևի խոստացած ըէֆորմները մտցնելու պատրաւով, սիստեմատիկաբար և միշտ աւելացնում է իր գորքերի թիւը Մակեդոնիայում: Զօրքերի հրամանատար է

նշանակած է թիւրք-յունական պատերազմի հերոս էրզէմ-փաշան: Մակեդոնացի հիւսիսային սահմաններում իբրեւ թէ կենդրոնացնելու են շուտով 200,000 հոգի: Սպասուում են լուրջ խռովութիւններ Մակեդոնիայում:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

Մեծ. պ. խմբագրապետ.

Թէեւ իմ խմբագրութեամբ լույս տեսնող «Ժամօրէն», հանդ. հրատարակութիւնը չընթացաւ 1896—1898 թւակ. ընդհատւած էր շնորհիւ մի քանի հանգամանքների, սակայն անցեալ 1898 թւակ. վերջը նորէն հրատարակելու արտօնութիւն ստանալով՝ ես ձեռնամուխ եղայ տպագրութեան և ներկայ թւականի առաջին Ն-ը գրեթէ պատրաստ վիճակով յայտնաբերելու առաջիկայ ապրիլի սկզբին:

Գալով այն շարքի ժողովրդագրագիտական անձանց, որոնք անցեալ 1896 թվ. բաժանորդագին են ինձ վճարած (յամենայն դէպս՝ ոմանց տարակուսանքները և վրդովմունքները խաղաղացնելու համար աւելորդ չեն համարում յայտնել, որ այդ բաժանորդները համագումար թիւր հազիւ է հասնում մի քանի տասնեակների՝ այն է 60-ի) խոնարհաբար կընդդրեմ նրանց գրաւոր յայտնել ինձ կամ դարձել յետ քաջապաշտ ցանկութիւնը կամ թէ անցեալ բաժանորդագրութեան փոխարէն ներկայ 1899 թւակ. Ն-ը ընդունելու համաձայնութիւնը: Ընդունեցէք և այլն:

Աղ. Թաւրաւեան.

Մեր պատկերները

Ձերիացի օրիորդ.

Բոյնէյնի նկարից.

Ձերիական ոչ մեծ իշխանութիւն է Աւստրիայում. ունի 3886 քառակուսի մղ. տարածութիւն 1,057,773 բնակչով, որոնցից մի երրորդականը սլաւոնացիք են:

Մեր պատկերում ներկայացրած է մի հրաշագեղ օրիորդ այդ իշխանութեան բնակչուհի: Գեղեցիկուհու գէմքի ուղղաձիգ գծերը ակամայ չառում են իրանց վրայ դիտողի ուշադրութիւնը: Առանձնատիպ, գեղահրաշ գգեստը թւթե ծածկում են նրա շքեղ ուսերը և իրանը, իսկ գլխի ծուփ-ծուփ զուգսերը աւելի որոշում են նրա գէմքի գեղեցիկութիւնը և քնքուշիկ այտերի գծերը:

Գիւղական դասասանի առաջ.

Նկար Տրիշնի.

Տաղանդաւոր նկարիչը շատ յաջող կերպով դուրս է բերել սլաւոնական գիւղական կեանքից վերցրած այս կոմիկական տեսարանը: Ամառւայ տաք օրին, գիւղական դատաւորը անվրդով զբաղւած էր իր ընտանեկան գործերով, յանկարծ ընդհատում են նրա զբաղմունքը երկու հակառակորդուհիներ մի գիւղական Դոն-ժուանի հետ միասին: Սկսում է դատաստանական նիստը. ժողովուրդը և յանցաւորը ներկայ են այդ նիստին: Դատաւորը, հէնց տեղն ու տեղը, իր տան բակի ծածկոյթի տակ, նստում է սեղանի առաջ և հազիւ հազ զսպելով իր ժպիտը, սկսում է զննել իր առաջ դրած նամակները և լուսանկարները, որոնք, երևի դաւաճանութեան մէջ դեր են խաղացել:

Ամենից առաջ նայողի ուշադրութիւնն իր վրայ է դարձնում երիտասարդ սլաւոնացին, որը, ինչպէս երեւում է, գտնւում է երկու միատեսակ այրող կրակի մէջ տեղը:

Բոլոր անձանց տիպիկականութիւնը ակամայ գրաւում է նայողի ուշադրութիւնը: Բոլորի գէմքի շարժումութիւնները առանձնապէս և նկարած տեսարանի զարմանալի ճշտութիւնը, նկարը շատ հետաքրքրելի են դարձնում:

Բացի դրանից սլաւոնական բնութեան լուսոյ էֆֆէկտները միանգամայն լրացնում են այդ նկարի գեղեցիկութիւնը, որ արժանացել է ժողովրդի մեծ ուշադրութեան:

Կիրակի օրը եկեղեցուց.

Դ. Նովէյսի նկարից.

Մի գեղահրաշ աղջիկ, աղօթագիրքը ձեռքին, գիւղական եկեղեցուց շտապում է տուն: Զուրքը ամբողջ բնութիւնը ծածկւած է ձիւնով, ձմեռանչին ծածկոյթով, բաց արևը այնպէս պայծառ է, այնպէս ջինջ: Դեռափրթիթ աղջկայ գէմքը մաքուր է և թարմ, աչքերը նայում են միամտաբար, պայծառ. նրանց մէջ չըկան ոչ անցեալի թախիծ և ոչ դառն խոհեր պապայի մասին. նրան ամեն բան ժպտում է, դեռ նոր փթթած մի ծաղիկ է նա, որին դեռ չի ընկճել կեանքի փոթորիկը և վիշտն ու տանջանքը չեն կրճել նրա մաքուր սիրտը:

Անզիւցիցի շատ արեւստով են

ստեղծագործում այդ տեսակ միամիտ ու սիրուն տիպեր: Մեր նկարը այդ ժանրի ամենալաւ ստեղծագործութիւններից մէկն է, որ մեծ յաջողութիւն ունի Լոնդոնում՝ շքեղ ստեղծագործութիւնների ցուցահանդիսում:

«Իդիլիա». նկար Կենսինգի

Ո՞վ չէ մտքերով սլացել այն հին նախնական ժամանակները, երբ կեանքը անարատ էր, ջինջ, մաքուր, ինչպէս բնութիւնը: Եւ նրա միջի մարդիկն էլ, կենդանիներն էլ առանց իրարից վախ ունենալու, վայելում էին կեանքի քաղցրութիւնը:

Մեր պատկերը այդ անտիկ աշխարհի մի անկիւնից է, ուր սիրահար զուգը սիրոյ ծաղիկներ է քաղում:

Դեռատի տղան հանդիպելով աղբւրից եկող իր ընտրեալին սափորը ուսին, սիրոյ մրմունջներ է թոթովում նրա ականջին: Բնութիւնն էլ իր ճոխութեամբ լրացնում է այդ նկարի գեղեցիկութիւնը. իսկ անմեղ եղնիկը ինչպէս հեղ զառնուկ կարծես անարատութեան տիպար է շնորհում այդ իդիլիական կեանքին:

Այլ եւ այլ

Հինական կանանց ունեւոր. — Արդէն յայտնի է, որ Հինաստանում սովորութիւն է դարձել այլանդակել կանանց ոտները: Այնտեղ այն կինը, որի ոտները փոքր են, նա գեղեցիկ է համարւում. սրունքների և մատների տարածութիւնը որքան փոքր լինի, այնքան գեղեցիկ է համարւում կինը: Մանուկ հասակում, երբ աղջկայ ոտի ոսկորները դեռ կրճուկ են, ոտի մատները մօտեցնում են կրունկներին և, ամուր սղմելով, կապկապում: Այդպիսի այլանդակ դրութեան մէջ, աճելով երեխայի ոտը, բոլորովին կճկւում է, փոքրանում և ձիւն սմբակի ձև է ընդունում: Մի չինացի պատմագիր ասում է, որ այդ սովորութիւնը մտել է Հինաստան Բրիտանոսից 1100 տարի առաջ հետեւեալ հանգամանքի շնորհիւ: Հինաց հանրահռչակ Տա-կի կայսրուհին, որի ոտները բնականից ծուռ և այլանդակ էին, համոզեց իր թուլամորթ ամուսնուն հրամայել բոլոր ծնողներին, որ նրանք այլանդակեն ու ծուռ իրանց աղջկանց ոտները: Ոտների այդ այլանդակումն դարձաւ մի մոդան չքնադրութիւն:

Ուրիշ հեղինակներ պնդում են, որ Բրիտանոսից 916 չետոյ Լի-թօ կայսրը հրամայեց իր պալատական բժշկին ծուռութիւնը ամուսնու հոգը այնպէս, որ կրունկները և մատները չիշեցնեն նոր լուսնի եղջիւրները: Պալատական տիկիւնները խելոյն հետեցին կայսրուհու օրինակին և այդպիսով այդ նորաձեւութիւնը տարածւեց ամբողջ երկրում:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝

Տիգրան Մալաթեան

